

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Факультет (ННІ) гуманітарно-педагогічний

УДК

ПОГОДЖЕНО

Декан факультету (Директор ННІ)
Гуманітарно-педагогічний
(назва факультету (ННІ))

_____ Савицька І.М.
(підпис) (ПІБ)

“ ___ ” _____ 2024 р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри
педагогіки
(назва кафедри)

_____ Сопівник Р.В.
(підпис) (ПІБ)

“ ___ ” _____ 2024 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему «Формування комунікативних навичок майбутніх педагогів в
університетах наук про життя»

Спеціальність Освітні, педагогічні науки
(назва)

Освітня програма Інформаційно-комунікаційні технології в освіті
(назва)

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна
(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Гарант освітньої програми

Доктор педагогічних наук, професор
(науковий ступінь та вчене звання)

_____ (підпис)

Сопівник Р.В.
(ПІБ)

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

кандидат педагогічних наук, доцент
(науковий ступінь та вчене звання)

_____ (підпис)

Саф'ян К.Ю.
(ПІБ)

Виконав

_____ (підпис)

Гутніченко Ю.В.
(ПІБ студента)

КИЇВ – 2024

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Факультет (ННІ) гуманітарно-педагогічний

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри педагогіки
Доктор педагогічних наук, професор
(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)
“ ____ ” _____

Сопівник Р.В.
(ПБ)
2024 року

З А В Д А Н Н Я

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТУ

Гутніченко Юлії Віталіївни

(прізвище, ім'я, по батькові)

Спеціальність 01 Професійна освіта
(назва)

Освітня програма Інформаційно-комунікаційні технології в освіті
(назва)

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна
(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Тема магістерської кваліфікаційної роботи «Формування комунікативних навичок майбутніх педагогів в університетах наук про життя»

затверджена наказом ректора НУБіП України від “__” _____ 20__ р. № __ «__»

Термін подання завершеної роботи на кафедру _____ 20__ р.
(рік, місяць, число)

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи наукові розробки вітчизняних та зарубіжних учених, матеріали періодичних видань, словники, навчальна та довідкова література з теми дослідження.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Проаналізувати теоретичні підходи до формування комунікативних навичок педагогів;
2. Дослідити стан сформованості комунікативних навичок у студентів педагогічних спеціальностей університетів наук про життя;
3. Розробити та апробувати програму з формування комунікативних навичок у майбутніх педагогів;
4. Надати практичні рекомендації для студентів майбутніх педагогів щодо покращення рівня комунікативних навичок.

Дата видачі завдання “__” _____ 20__ р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи _____
(підпис)

Саф'ян К.Ю.
(прізвище та ініціали)

Завдання прийняв до виконання _____
(підпис)

Гутніченко Ю.В.
(прізвище та ініціали студента)

Реферат

Магістерська кваліфікаційна робота на тему «Формування комунікативних навичок майбутніх педагогів в університетах наук про життя» містить 85 сторінок друкованого тексту, 4 рисунки, 4 додатки. Перелік посилань нараховує 45 найменувань.

Мета магістерської кваліфікаційної роботи — розробка та обґрунтування методичної програми, яка сприятиме ефективному розвитку комунікативних навичок майбутніх педагогів

Завдання дослідження:

1. проаналізувати теоретичні підходи до формування комунікативних навичок педагогів;
2. дослідити стан сформованості комунікативних навичок у студентів педагогічних спеціальностей університетів наук про життя;
3. розробити та апробувати програму з формування комунікативних навичок у майбутніх педагогів;
4. надати практичні рекомендації для студентів щодо покращення рівня комунікативних навичок.

Перший розділ роботи, «Теоретичні основи формування комунікативних навичок майбутніх педагогів», присвячений аналізу поняття і структури комунікативних навичок у педагогічній діяльності. У розділі розглядаються сучасні педагогічні підходи, а також обґрунтовується важливість інтеграції теоретичних знань і практичних умінь. Підкреслюється значення когнітивного, мотиваційного, діяльнісного та світоглядного компонентів у формуванні комунікативної компетентності.

Другий розділ, «Організація і проведення дослідження рівня сформованості комунікативних навичок», описує методологію дослідження, зокрема використання методів аналізу наукових джерел, анкетування, спостереження та експерименту. Аналізується стан комунікативних навичок у студентів педагогічних спеціальностей, визначаються специфічні проблеми та

потреби. Результати дослідження демонструють необхідність вдосконалення освітніх програм для забезпечення ефективного розвитку навичок спілкування.

Третій розділ, «Програма формування комунікативних навичок майбутніх педагогів», описує розроблену програму, що включає інтерактивні методи, рольові ігри, ситуаційні вправи та тренінги. Впровадження програми дозволило досягти позитивних змін у комунікативних навичках студентів, зокрема розвитку емпатії, активного слухання та ефективного управління конфліктами. Програма отримала позитивні відгуки, що свідчить про її ефективність. Рекомендації для впровадження включають індивідуалізацію підходу та інтеграцію теоретичних і практичних аспектів навчання.

Ключові слова: комунікативні навички, педагогічна діяльність, інтерактивні методи, комунікативна компетентність, емпатія, освітній процес, професійна підготовка.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ.....	12
1.1. Поняття та структура комунікативних навичок у педагогічній діяльності.....	12
1.2. Теоретичні підходи до формування комунікативних навичок майбутніх педагогів.....	19
1.3. Особливості формування комунікативних навичок у студентів педагогічних спеціальностей університетів наук про життя.....	26
Висновки до першого розділу.....	32
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ І ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК.....	35
2.1. Організація дослідження та вибір методів для оцінки комунікативних навичок.....	35
2.2. Первинне дослідження комунікативних навичок майбутніх педагогів: аналіз та інтерпретація результатів.....	42
Висновки до другого розділу.....	46
РОЗДІЛ 3. ПРОГРАМА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ.....	48
3.1. Розробка програми розвитку комунікативних навичок для студентів педагогічних спеціальностей.....	48
3.2. Перевірка ефективності програми та аналіз отриманих результатів.....	52
3.3. Методичні рекомендації щодо застосування програми для формування комунікативних навичок.....	59
Висновки до третього розділу.....	63
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66
ДОДАТКИ.....	73

ВСТУП

Комунікація є однією з основних складових педагогічної діяльності, оскільки від ефективності взаємодії педагогів із учнями, колегами та іншими учасниками освітнього процесу залежить не лише успіх навчання, а й розвиток соціальних, емоційних та когнітивних компетентностей учнів. Зважаючи на швидкі зміни в освітньому середовищі та потребу в адаптації до нових викликів сучасного суспільства, підготовка майбутніх педагогів до професійної діяльності стає надзвичайно актуальною. Зокрема, акцент на формування комунікативних навичок у студентів педагогічних спеціальностей в умовах університетів наук про життя набуває особливої значущості, оскільки цей процес не лише визначає ефективність освітнього взаємодії, а й впливає на загальний розвиток соціальних та професійних компетенцій майбутніх педагогів.

Найбільш важливим аспектом педагогічної практики є здатність педагогів здійснювати діалогічну взаємодію, висловлювати свої думки, а також слухати й розуміти співрозмовника. Це передбачає володіння цілим комплексом навичок, які варто розглядати як інтеграцію когнітивних, емоційних і поведінкових компонентів. Відсутність належного рівня розвитку цих навичок може призвести до ефективної комунікації, що є основою не тільки для створення сприятливого навчального середовища, але й для вирішення педагогічних та соціальних проблем, що постають перед викладачами та студентами в умовах складних соціальних взаємодій.

Враховуючи постійну трансформацію освітнього процесу, зокрема впровадження новітніх технологій, розвиток мультимедійних засобів комунікації та зростаючу різноманітність культурних, соціальних та психологічних особливостей студентів, педагоги повинні адаптувати свої комунікативні стратегії до нових умов. Зокрема, актуалізація знань у галузі соціальної роботи та розвитку комунікативних компетенцій студентів у рамках університетів наук про життя є важливим фактором для підвищення

якості освіти та забезпечення соціальної інтеграції студентів у професійне середовище.

Особливу увагу слід приділити розвитку комунікативних навичок через соціальні взаємодії та співпрацю з різними соціальними групами, в тому числі з тими, хто має обмежені можливості чи знаходиться в умовах соціальної ізоляції. Це важливо в контексті формування навичок соціальної емпатії, толерантності та взаємоповаги серед студентів. Важливим є також вплив університетського середовища на розвиток міжособистісних комунікацій, де педагог, як соціальний агент, виступає як посередник між соціальними, культурними та інтелектуальними контекстами.

Не менш важливою є необхідність формування навичок ефективного ведення конфліктів, що є частиною професійної компетентності педагогів. Оскільки у сучасному соціумі на передній план виходять соціальні виклики, пов'язані з різними формами насильства, дискримінації та соціальної нерівності, педагоги повинні володіти стратегіями конструктивного вирішення конфліктних ситуацій, що дозволяє підтримувати комфортну атмосферу як для учнів, так і для викладачів.

Особливістю сучасної педагогічної діяльності є підвищена увага до розв'язання соціальних проблем через комунікацію. Тому в умовах університетів наук про життя, де основний акцент робиться на розвиток особистості, важливо враховувати аспекти формування комунікативних навичок не тільки як професійної компетенції, а й як соціальної практики, здатної змінювати соціальну реальність. З огляду на це, формування комунікативних навичок у майбутніх педагогів виступає не лише як інструмент навчання, а й як важливий фактор розвитку суспільної свідомості і соціальної взаємодії.

Таким чином, дослідження процесу формування комунікативних навичок у студентів педагогічних спеціальностей університетів наук про життя є необхідним для розуміння ефективності сучасних методів

педагогічного навчання та для вдосконалення практики підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності, спрямованої на забезпечення якісної освіти, соціальної інтеграції та розвитку культурної та міжособистісної комунікації.

Мета дослідження - розробка та обґрунтування методичної програми, яка сприятиме ефективному розвитку комунікативних навичок майбутніх педагогів

Об'єкт дослідження - комунікативні навички майбутніх педагогів

Предмет дослідження - методи та програми формування комунікативних навичок у майбутніх педагогів в університетах наук про життя

Завдання дослідження включають:

5. Проаналізувати теоретичні підходи до формування комунікативних навичок педагогів;
6. Дослідити стан сформованості комунікативних навичок у студентів педагогічних спеціальностей університетів наук про життя;
7. Розробити та апробувати програму з формування комунікативних навичок у майбутніх педагогів;
8. Надати практичні рекомендації для студентів майбутніх педагогів щодо покращення рівня комунікативних навичок.

У межах дослідження для вивчення ефективності формування комунікативних навичок у майбутніх педагогів були використані такі методи:

1. Аналіз наукових джерел і літератури — цей метод був застосований для збору та систематизації теоретичних знань з проблеми формування комунікативних навичок у педагогів. Зокрема, вивчались роботи вітчизняних та зарубіжних дослідників, які висвітлюють основні аспекти педагогічної комунікації, соціальної роботи та психології, а також методи, які сприяють розвитку цих навичок у студентів педагогічних спеціальностей.

2. Опитування — для визначення рівня сформованості комунікативних навичок студентів педагогічних спеціальностей на початковому етапі дослідження було проведено анкетування. Цей метод дозволив зібрати дані про наявний рівень розвитку комунікативних компетентностей, а також визначити специфічні проблеми та потреби студентів у цьому напрямі.
3. Спостереження — метод спостереження використовувався для оцінки практичної діяльності студентів під час виконання завдань, спрямованих на розвиток комунікативних навичок. Спостереження проводилось в процесі тренінгів, рольових ігор та публічних виступів, що дозволило оцінити ефективність засвоєних методик на основі реальних практичних ситуацій.
4. Експеримент (пілотне впровадження програми) — для перевірки ефективності розробленої програми формування комунікативних навичок була проведена апробація. Пілотне впровадження програми включало серію тренінгів, рольових ігор, вправ на розвиток активного слухання та вирішення конфліктів. Цей метод дозволив зібрати дані про зміни в рівні комунікативних навичок у студентів після завершення курсу
5. Аналіз результатів анкетування та зворотного зв'язку — після проведення навчальних заходів було проведено повторне анкетування студентів для оцінки їхніх досягнень і змін у рівні комунікативних навичок. Також було здійснено аналіз зворотного зв'язку від учасників курсу для виявлення сильних та слабких сторін програми.
6. Метод порівняльного аналізу — для оцінки результатів дослідження застосовувався порівняльний аналіз, що дозволяє зіставити рівень комунікативних навичок до та після впровадження програми. Це забезпечило об'єктивну оцінку результативності запропонованих методик.

7. Кейс-метод — цей метод застосовувався для аналізу конкретних ситуацій, що виникають у процесі навчання та професійної діяльності майбутніх педагогів. Розгляд реальних педагогічних кейсів допоміг виявити проблеми комунікації та сприяв застосуванню практичних навичок у вирішенні конкретних педагогічних завдань.

Теоретична значущість даного дослідження полягає в розробці комплексної концепції формування комунікативних навичок у майбутніх педагогів, що ґрунтується на сучасних теоретичних підходах до комунікації, соціальної роботи та педагогічної практики. Визначено основні аспекти комунікативної компетентності, що є необхідними для ефективної педагогічної діяльності, зокрема активне слухання, вербальні та невербальні комунікативні стратегії, управління конфліктами, а також публічні виступи. Розкрито значення міжособистісних та соціальних взаємодій у контексті педагогічного процесу, що дозволяє виявити взаємозв'язок між соціальними навичками та професійними компетенціями педагога.

Дослідження сприяє розвитку наукових уявлень про важливість комунікативних навичок як одного з ключових аспектів професійної підготовки педагогів, що є необхідним для успішної взаємодії в умовах соціокультурних змін і нових викликів освітнього процесу. Крім того, теоретичне узагальнення результатів дослідження відкриває нові можливості для розвитку педагогічної теорії, зокрема щодо інтеграції психолого-педагогічних знань і соціальних практик у навчальний процес.

Практична значущість роботи полягає в розробці та апробації ефективної програми формування комунікативних навичок, яка може бути безпосередньо впроваджена в освітній процес вищих навчальних закладів, зокрема університетів наук про життя. Результати дослідження можуть стати основою для створення навчальних курсів, тренінгів та семінарів, що сприяють розвитку важливих соціальних компетентностей у студентів педагогічних спеціальностей. Це дозволяє підвищити якість підготовки

майбутніх педагогів та підготувати їх до реальних умов педагогічної діяльності.

Дослідження має практичну цінність для викладачів вищих навчальних закладів, соціальних працівників та тренерів, оскільки воно надає конкретні методики та стратегії для ефективної роботи з формування комунікативних навичок у студентів. Рекомендації щодо впровадження інноваційних методів, таких як рольові ігри, групові обговорення та відеоаналіз, можуть бути використані для розвитку як комунікативних, так і соціальних навичок студентів, що є важливим аспектом їх підготовки до майбутньої професійної діяльності.

Структура роботи. Магістерська кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних літературних джерел. Робота містить 4 рисунки та 4 додатка.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

1.1. Поняття та структура комунікативних навичок у педагогічній діяльності

Комунікативні навички є невід'ємною складовою професійної діяльності педагога. В умовах сучасного освітнього середовища, яке характеризується швидкими змінами та високим рівнем інформаційного навантаження, здатність ефективно спілкуватися стає критично важливою. Важливість комунікативних навичок для педагогів обумовлена необхідністю забезпечення якісного навчального процесу, підтримки позитивного психологічного клімату в класі та встановлення продуктивних відносин з учнями, батьками та колегами.

Актуальність дослідження поняття та структури комунікативних навичок у педагогічній діяльності зумовлена тим, що ефективне спілкування є основою для успішного викладання та виховання. В умовах глобалізації та інформаційної революції, коли освітні технології та методики постійно оновлюються, педагоги повинні володіти навичками, які дозволяють їм адаптуватися до змін та забезпечувати якісне навчання. Крім того, комунікативні навички сприяють розвитку критичного мислення, творчого підходу та емпатії у педагогів, що є важливими для формування всебічно розвиненої особистості учнів [3].

Перспективи вивчення комунікативних навичок у педагогічній діяльності полягають у можливості підвищення професійної компетентності педагогів, що сприяє покращенню якості освіти. Розвиток комунікативних навичок дозволяє педагогам більш ефективно взаємодіяти з учнями, виявляти їхні потреби та інтереси, а також створювати сприятливі умови для їхнього особистісного та професійного розвитку. Крім того, вдосконалення

комунікативних навичок сприяє формуванню позитивного іміджу педагога та освітнього закладу в цілому.

Комунікативна компетентність є ключовим поняттям, яке описує здатність особистості встановлювати, застосовувати та підтримувати контакти з оточуючими людьми, а також застосовувати знання мови та способи взаємодії для ефективного спілкування. Ця компетентність передбачає володіння певною сукупністю знань, умінь та навичок, які дозволяють людині змінювати глибину і коло спілкування, розуміти партнера та бути зрозумілим для нього. Комунікативна компетентність також включає вміння виконувати різні соціальні ролі, що є важливим для успішної взаємодії в різноманітних соціальних контекстах.

Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії між людьми, що є результатом досвіду спілкування. Цей досвід набувається не лише через безпосередню взаємодію, але також через опосередковану взаємодію, наприклад, через літературу, театр та кіно. Ці джерела надають інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості міжособистісної взаємодії та засоби їх вирішення. У процесі опанування комунікативної сфери людина запозичає з культурного середовища засоби аналізу комунікативних ситуацій у вигляді словесних і візуальних форм. [6].

Таким чином, комунікативна компетентність є складною і багатогранною здатністю, яка включає не лише знання мови та способи взаємодії, але також уміння адаптуватися до різних комунікативних ситуацій, розуміти партнера та бути зрозумілим для нього. Формування цієї компетентності є важливим завданням освітнього процесу, який спрямований на розвиток учнів як повноцінних учасників соціальної взаємодії. Вивчення мови навчання, включаючи українську мову та мови національних меншин, є ключовим інструментом для досягнення цієї мети. Завдання, які передбачаються для досягнення цієї мети, включають формування мотивації

вивчення мови, розвиток всіх видів мовленнєвої діяльності, формування комунікативних умінь, опанування функціональних складових мовної системи, соціально-культурний розвиток особистості та формування вміння вчитися. Ці завдання спрямовані на всебічний розвиток особистості та підготовку її до успішної взаємодії в різноманітних соціальних контекстах.

Комунікативна компетентність педагога є комплексним та багатовимірним феноменом, що об'єднує різні аспекти професійної діяльності вчителя та виступає ключовим чинником його успішності в педагогічній взаємодії. Вона охоплює різні елементи, що складають основу ефективної комунікації, та впливає не лише на результативність навчально-виховного процесу, але й на психологічний клімат у класі, взаємини з учнями, колегами та адміністрацією закладу освіти. Ця компетентність є своєрідним інтегратором всіх інших професійних навичок та знань педагога, адже саме завдяки ній він здатен передавати знання, навички, цінності та установки учням, формувати їхню мотивацію до навчання та сприяти особистісному розвитку. Нижче ми здійснимо детальний аналіз кожного з компонентів, що становлять комунікативну компетентність педагога, та розглянемо їх значення для професійної діяльності вчителя.

Мотиваційний аспект комунікативної компетентності є важливою складовою, яка визначає настанови педагога на процес взаємодії з іншими людьми, зокрема з учнями, колегами, батьками та адміністрацією. Мотивація до комунікації є основою будь-якого процесу взаємодії, оскільки без бажання встановлювати контакт і вести діалог навіть наявність необхідних знань та навичок не гарантує результативності спілкування. Для педагога це бажання має підкріплюватися усвідомленням важливості спілкування як засобу досягнення професійних цілей та успіху в освітній діяльності. Педагог, який прагне ефективно взаємодіяти з учнями, розуміє, що успіх у передачі знань, формуванні цінностей та вихованні особистості залежить від його здатності налаштувати учнів на навчання та утримувати їхню увагу. Таке усвідомлення

служить рушійною силою, що мотивує вчителя вдосконалювати свої комунікативні здібності, шукати нові підходи та адаптувати свої стратегії до різних умов та особливостей аудиторії. Таким чином, мотиваційний аспект не обмежується лише бажанням встановлювати контакт, але й охоплює прагнення до постійного професійного зростання, самовдосконалення та пошуку оптимальних методів взаємодії [56].

Когнітивний компонент комунікативної компетентності включає в себе знання та розуміння засобів, методів і технік спілкування, які педагог застосовує у своїй роботі. Це означає, що педагог повинен володіти не лише загальними знаннями про природу вербальної та невербальної комунікації, але й глибокими знаннями про особливості педагогічного спілкування, його специфіку та завдання. Він має розуміти, що комунікація у класі має свої відмінності від звичайного побутового або навіть офіційного спілкування, адже тут ставляться завдання не просто передачі інформації, а створення умов для засвоєння знань, розвитку критичного мислення, формування в учнів умінь аналізувати та синтезувати інформацію. Знання про структуру і функції комунікації в освітньому процесі дозволяють педагогу розробляти ефективні стратегії подачі матеріалу, обирати оптимальні форми діалогу та монологу в залежності від конкретної ситуації. Когнітивний компонент також включає знання про стратегії та техніки впливу, завдяки яким педагог може залучати увагу учнів, впливати на їхні емоції, стимулювати мотивацію до навчання. Це знання дозволяє педагогу створювати сприятливу атмосферу для навчання, підтримувати позитивний клімат у класі та вирішувати конфліктні ситуації. Отже, когнітивний компонент охоплює не лише теоретичні знання про комунікацію, але й уміння адаптувати ці знання до реальних умов освітнього процесу.

Поведенковий аспект комунікативної компетентності відображає здатність педагога реалізовувати свої знання та мотивацію в конкретних діях, у вміннях будувати діалог з учнями, колегами та батьками, адаптувати свої

комунікативні стратегії відповідно до умов і контексту. Саме на рівні поведінки проявляється здатність педагога застосовувати комунікативні навички в конкретних педагогічних ситуаціях. Наприклад, вчитель повинен бути здатен уміло керувати діалогом у класі, спрямовуючи увагу учнів на основні питання уроку, формувати в них інтерес до предмету, залучати до дискусії. Він також повинен враховувати різноманітність індивідуальних особливостей учнів, бути чутливим до їхніх потреб, емоційного стану, рівня підготовленості та особистих інтересів. Поведенковий аспект передбачає також наявність високого рівня адаптивності: педагог має вміти оперативно змінювати свій стиль спілкування, обирати різні стратегії залежно від вікових особливостей учнів, їхнього рівня підготовки, а також конкретних ситуацій, які виникають у процесі навчання. Таким чином, поведінковий компонент є практичним втіленням комунікативної компетентності, який дозволяє педагогу забезпечувати ефективність своєї комунікативної діяльності на основі знань і мотивації [45].

Ціннісно-смісловий компонент комунікативної компетентності педагога пов'язаний з його здатністю осмислено ставитися до власних комунікативних дій, розуміти їх значення та вплив на учнів, враховувати етичні аспекти спілкування. Для педагога комунікація – це не лише спосіб передачі знань, але й виховання, формування ціннісних орієнтацій учнів. Саме тому педагог повинен усвідомлювати, що його слова та вчинки можуть справляти значний вплив на формування світогляду, моральних принципів, установок та переконань учнів. Ціннісно-смісловий компонент спонукає педагога до постійного рефлексивного аналізу своїх комунікативних дій, усвідомлення відповідальності за те, як його слова можуть бути сприйняті і яким чином вони впливають на учнів. Усвідомлення власної відповідальності та значення педагогічного слова спонукає педагога до дотримання етичних принципів у спілкуванні, до вибору слів, які не принижують особистості учнів,

а, навпаки, підтримують їхню самооцінку, надихають та стимулюють до саморозвитку.

Емоційно-вольовий компонент комунікативної компетентності має важливе значення для педагога, адже саме здатність керувати своїми емоціями та впливати на емоційний стан учнів дозволяє створювати сприятливі умови для навчання. Педагог, який здатен контролювати власні емоції, вміє залишатися спокійним та врівноваженим у стресових ситуаціях, не піддається негативним емоціям, не переносить свій поганий настрій на учнів, здатен підтримувати стабільний та конструктивний діалог. Це важливо, адже учні дуже чутливі до емоційного стану вчителя і можуть сприймати його реакції як орієнтир для своїх власних емоційних реакцій. Окрім того, педагог має володіти вмінням справляти емоційний вплив на учнів: надихати їх, стимулювати інтерес до навчання, створювати позитивну атмосферу в класі. Емоційно-вольовий компонент також включає вміння педагога підтримувати належний рівень уваги та зацікавленості учнів, що є основою успішного навчання [33].

Отже, комунікативна компетентність педагога є багатогранною і комплексною характеристикою, що об'єднує в собі мотиваційний, когнітивний, поведінковий, ціннісно-смысловий та емоційно-вольовий компоненти. Кожен із цих компонентів виконує свою функцію у процесі професійної діяльності педагога і в сукупності вони забезпечують ефективність його комунікативної діяльності. Розвиток комунікативної компетентності є важливим завданням для педагога, адже саме завдяки їй він здатен не лише передавати знання, але й формувати особистість учня, сприяти його всебічному розвитку, виховувати його ціннісні орієнтації та стимулювати інтерес до навчання.

У сучасній педагогіці комунікативна компетентність вважається однією з ключових якостей педагога, що суттєво впливає на ефективність навчального процесу. Динаміка сучасної освіти, орієнтованої на активну взаємодію між

викладачем та учнями, підкреслює необхідність розвитку комунікативних навичок через інтерактивні методи навчання. Важливість інтерактивних методів у процесі формування комунікативної компетентності зумовлена їхнім сприянням активному включенню студентів у навчальний процес. За допомогою рольових ігор, групових обговорень, проектів та презентацій, студенти не лише засвоюють навчальний матеріал, але й активно практикують навички міжособистісного спілкування, вміння аргументувати, висловлювати власні думки та співпрацювати в групі. Саме ці форми навчальної діяльності дозволяють створювати умови, наближені до реальних ситуацій, в яких педагоги змушені демонструвати свою комунікативну компетентність.

Окрім практичного застосування інтерактивних методів, впровадження спецкурсів із педагогічного спілкування є ще одним важливим компонентом у розвитку комунікативних умінь майбутніх педагогів. Такі спецкурси зосереджені на формуванні професійних навичок міжособистісної взаємодії та ораторського мистецтва, що є надзвичайно важливими для викладачів. Навчання у межах таких курсів дає змогу студентам більш усвідомлено підійти до розвитку комунікативної компетентності та посилює їхнє вміння вести ефективне спілкування з урахуванням різних психологічних типів аудиторії, специфіки шкільного або вищого навчального середовища, а також культурних і соціальних аспектів. Такі курси стимулюють особистісний розвиток, оскільки розвивають здатність до самовираження, що значною мірою сприяє професійному зростанню майбутніх педагогів [22].

Особливо важливим аспектом формування комунікативної компетентності є розвиток аналітичних та рефлексивних умінь у спілкуванні. Аналітичний підхід дозволяє педагогу об'єктивно оцінювати власні дії у процесі комунікації, адаптувати та вдосконалювати їх відповідно до потреб аудиторії та вимог ситуації. Рефлексивність же забезпечує здатність до самооцінки, дозволяє критично розглядати власний досвід та досвід інших для подальшого вдосконалення комунікативної взаємодії. Таким чином, саме

аналітичний та рефлексивний підхід до комунікації сприяє підвищенню якості педагогічного спілкування, допомагає педагогам усвідомити свої комунікативні сильні й слабкі сторони та використовувати ці знання для подальшого розвитку професійних навичок.

Комунікативні навички є невід'ємною частиною професійної діяльності педагога, і їх розвиток має значний вплив на якість освітнього процесу. Вивчення поняття та структури комунікативних навичок дозволяє педагогам краще розуміти та застосовувати ефективні методи спілкування, що сприяє покращенню взаємодії з учнями, батьками та колегами.

Розглянуті у дослідженні аспекти комунікативних навичок підкреслюють їхню важливість для забезпечення якісного навчального процесу та формування позитивного психологічного клімату в класі. Педагоги, які володіють високим рівнем комунікативних навичок, здатні більш ефективно виявляти потреби та інтереси учнів, сприяти їхньому особистісному та професійному розвитку, а також створювати сприятливі умови для навчання [16].

Результати дослідження свідчать про те, що вдосконалення комунікативних навичок педагогів має значний потенціал для підвищення якості освіти. Розвиток цих навичок сприяє формуванню позитивного іміджу педагога та освітнього закладу, а також забезпечує більш ефективну взаємодію з учнями, батьками та колегами. Таким чином, вивчення та вдосконалення комунікативних навичок є важливим завданням для сучасних педагогів, яке сприяє їхньому професійному розвитку та покращенню якості освітнього процесу.

1.2. Теоретичні підходи до формування комунікативних навичок майбутніх педагогів

У сучасному світі, де інформаційні технології та глобалізація змінюють освітні парадигми, здатність ефективно спілкуватися стає критично важливою. Важливість теми дослідження обумовлена тим, що комунікативні навички впливають на якість навчального процесу, взаємодію з учнями та їхніх батьків, а також на професійне спілкування з колегами та керівництвом.

Сучасні педагогічні системи все більше усвідомлюють необхідність інтеграції комунікативних компетенцій у навчальні програми. Це пов'язано з тим, що ефективне спілкування є основою для створення позитивного навчального середовища, підвищення мотивації учнів та забезпечення їхніх успіхів. Крім того, здатність педагогів ефективно спілкуватися сприяє їхньому професійному розвитку та кар'єрному зростанню [12].

Дослідження теоретичних підходів до формування комунікативних навичок майбутніх педагогів полягають у можливості розробки та впровадження інноваційних методик та підходів, які допоможуть підготувати висококваліфікованих спеціалістів. Це, в свою чергу, сприятиме підвищенню якості освіти та конкурентоспроможності педагогічних кадрів на національному та міжнародному рівнях.

Сучасна педагогічна практика зосереджує свої зусилля на формуванні компетентнісних навичок, які є основою успішної інтеграції майбутніх педагогів у соціально-професійне середовище. Однією з найважливіших компетентностей, які необхідно розвинути для забезпечення ефективної взаємодії в межах освітнього процесу, виступає комунікативна компетентність. Саме вона відіграє ключову роль у професійній діяльності педагога, оскільки забезпечує можливість налагоджувати ефективні комунікативні зв'язки, враховуючи емоційні й поведінкові особливості спілкування та підтримуючи конструктивний клімат у навчальному середовищі. Розвиток комунікативних навичок у педагогів дає їм змогу не тільки передавати знання, але й створювати умови для активної взаємодії між

учасниками освітнього процесу, а також сприяє становленню суб'єкт-суб'єктних стосунків, що є необхідною умовою сучасної освіти.

Перший крок до формування комунікативної компетентності полягає в опануванні комплексного підходу, який включає когнітивний, мотиваційний, діяльнісний і світоглядний компоненти. Когнітивний підхід передбачає здобуття знань, пов'язаних з мовними нормами, принципами соціальної адаптації та основами конструктивної поведінки в міжособистісному спілкуванні. Це забезпечує педагога необхідним інструментарієм для розуміння соціальних контекстів, у яких відбувається комунікація, та допомагає йому приймати обґрунтовані рішення стосовно власної поведінки і реагування на поведінку інших учасників спілкування. Когнітивний підхід орієнтує майбутніх педагогів на усвідомлене сприйняття і критичний аналіз інформації, що сприяє формуванню здатності до прогнозування комунікативних ситуацій. Важливою є здатність прогнозувати власну поведінку в межах комунікативної взаємодії, а також передбачати реакції учнів та знаходити ефективні шляхи вирішення потенційних конфліктів.

Наступний компонент – мотиваційний – передбачає розвиток у педагогів внутрішньої мотивації до навчання, самовдосконалення та професійного зростання, що є невід'ємною складовою формування комунікативної компетентності. Мотиваційна складова націлена на те, щоб педагоги були зацікавлені в результатах своєї діяльності та прагнули досягати успіху в освітньому процесі. Вона сприяє формуванню внутрішньої установки на взаємодію та співпрацю, підкреслюючи важливість обміну досвідом і знаннями. Крім того, мотиваційна складова стимулює педагогів до прояву емпатії та розуміння потреб учнів, що особливо важливо для побудови ефективного навчального середовища [31].

Діяльнісний компонент зосереджується на активному застосуванні знань і навичок у педагогічній практиці. Він сприяє перетворенню теоретичних знань на реальні навички, що необхідні для побудови

ефективного комунікативного процесу між педагогом та учнями. Цей компонент орієнтований на практичне засвоєння методик комунікації та управління взаємодією з різними учасниками освітнього процесу, що допомагає педагогу адаптуватися до мінливих умов навчального середовища та успішно реагувати на нові виклики. Діяльнісний підхід стимулює майбутніх педагогів до розвитку навичок саморегуляції, управління емоціями та стресом, що є необхідними для підтримання позитивного клімату в класі. Він також сприяє підвищенню особистої відповідальності за якість комунікативної взаємодії та результативність навчальної діяльності.

Світоглядний компонент орієнтований на формування в майбутніх педагогів ціннісних орієнтирів, які визначають їх ставлення до процесу комунікації та загальної освітньої діяльності. Світоглядний підхід спрямований на розвиток гуманістичних установок і усвідомлення важливості взаємоповаги, розуміння та толерантності у стосунках з учнями. Він формує основи професійної етики педагога, яка регулює його поведінку та визначає ставлення до учнів як рівноправних учасників навчального процесу. Світоглядний компонент забезпечує педагогів моральними орієнтирами, що допомагають їм вирішувати комунікативні проблеми у складних ситуаціях, та сприяє формуванню позитивного ставлення до освітнього процесу як до ціннісно орієнтованої діяльності [54].

Важливими принципами формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів є науковість, особистісно-орієнтований підхід та інтеграція. Принцип науковості акцентує увагу на важливості використання методик і підходів, які ґрунтуються на наукових дослідженнях та підтверджені практикою. Він забезпечує майбутніх педагогів знаннями, що є основою для застосування сучасних технологій та інноваційних методів у комунікації. Науковий підхід до формування комунікативної компетентності передбачає інтеграцію знань із суміжних дисциплін, таких як соціальна психологія та

педагогіка, що розширює світогляд майбутніх педагогів і сприяє розвитку всебічних навичок комунікації.

Особистісно-орієнтований підхід сприяє врахуванню індивідуальних потреб, особливостей та можливостей кожного студента, що допомагає максимально розкрити потенціал кожного майбутнього педагога та стимулювати його до саморозвитку. Цей підхід забезпечує створення умов для всебічного розвитку особистості педагога, формування його внутрішньої мотивації до комунікації, а також допомагає враховувати індивідуальні особливості учасників освітнього процесу. Такий підхід сприяє побудові навчального процесу, в якому кожен педагог відчуває свою значимість, що, у свою чергу, підвищує його професійний рівень і стимулює до підвищення ефективності комунікації [32].

Принцип інтеграції акцентує увагу на тому, що комунікативна компетентність педагога формується як результат взаємодії різних знань, умінь і навичок, здобутих у різних освітніх сферах. Він підкреслює важливість інтеграції теоретичних знань і практичного досвіду, що дає майбутньому педагогу можливість ефективно застосовувати комунікативні навички в різних ситуаціях. Інтеграційний підхід дозволяє забезпечити цілісність професійного розвитку майбутніх педагогів, оскільки створює умови для взаємопроникнення різних дисциплін і напрямів знань, що необхідні для успішної професійної діяльності.

Таким чином, формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів є багатогранним процесом, що включає опанування когнітивного, мотиваційного, діяльнісного та світоглядного компонентів, а також спирається на науковий, особистісно-орієнтований і інтеграційний підходи. Цей процес забезпечує розвиток у педагогів необхідних для професійної діяльності комунікативних навичок, сприяє формуванню високого рівня професійної етики та ціннісних орієнтацій [11].

Розвиток комунікативної компетентності є ключовим аспектом професійної підготовки педагогів, особливо в сучасному освітньому середовищі, яке потребує не лише високого рівня фахових знань, але й здатності до ефективної міжособистісної взаємодії. У тексті обґрунтовується важливість створення певних педагогічних умов для розвитку цієї компетентності, акцентуючи на комплексному підході, що охоплює як педагогічні, так і психологічні аспекти навчання комунікативних навичок.

Основним чинником, що визначає успішність формування комунікативних компетенцій у студентів, є встановлення доброзичливих взаємин між викладачем і студентами, що створює основу для формування позитивного досвіду комунікації. Таке середовище сприяє відкритому обміну думками, налагодженню довіри та підтримки, що є важливими для подолання бар'єрів у спілкуванні. Відповідно, роль викладача в цьому процесі є вкрай важливою, адже саме він виступає в ролі фасилітатора, який не лише передає знання, а й активно стимулює участь студентів у спілкуванні та обговоренні. Залучення студентів до дискусій, аналізу ситуацій, спільного пошуку рішень сприяє виробленню навичок активного слухання, адекватної реакції на емоційні прояви співрозмовника, що є необхідними компонентами ефективного спілкування [15].

Ще одним важливим елементом, що зазначається в тексті, є індивідуалізація навчального процесу. Цей підхід дозволяє враховувати особистісні особливості кожного студента, що є значущим у процесі формування соціально-комунікативних компетенцій. Індивідуальний підхід сприяє тому, що студенти почуваються комфортніше в навчальному середовищі, знижуються їхні страхи та психологічні бар'єри перед комунікацією. Врахування особистісних потреб студентів також стимулює розвиток їхньої самооцінки, що позитивно впливає на впевненість у власних силах під час комунікацій. Саме індивідуалізація навчання створює умови, за яких студент має можливість самостійно оцінити власний рівень підготовки

до комунікації, усвідомити свої сильні та слабкі сторони і, відповідно, визначити напрями подальшого вдосконалення [12].

Крім того, ефективність методик, що використовуються у навчанні, підтверджується результатами досліджень, які демонструють покращення рівня комунікативної компетентності студентів. Зокрема, студенти, які були залучені до навчання за індивідуалізованим підходом, демонструють розвиток таких важливих складових комунікативної компетентності, як емпатія, навички активного слухання та здатність контролювати емоції під час взаємодії. Високий рівень емпатії сприяє формуванню довіри між співрозмовниками, що є необхідною умовою для якісного спілкування та забезпечення ефективного навчального процесу. У свою чергу, навички активного слухання дозволяють студентам краще розуміти не лише вербальні, а й невербальні сигнали співрозмовників, що значно підвищує якість їхньої взаємодії.

Особливо слід підкреслити роль невербальних засобів комунікації, які розглядаються як важлива складова соціально-комунікативних навичок. Невербальні прояви, такі як міміка, жести, поза, відіграють важливу роль у комунікації, оскільки дозволяють передавати емоційні стани та наміри без слів. Формування навичок розуміння та використання невербальних засобів у процесі навчання є необхідним для професійної підготовки педагогів, адже вони часто взаємодіють з учнями різного віку, котрі можуть не завжди відкрито виражати свої думки та емоції. Таким чином, студенти, які володіють розвинутими навичками невербального спілкування, мають більшу здатність до розуміння емоційного стану своїх співрозмовників, що дозволяє їм краще адаптуватися до умов спілкування [17].

Значна увага в тексті приділяється також необхідності поєднання науково-теоретичних знань із практичними методами навчання, що є важливою умовою для ефективної підготовки педагогів. Теоретичне підґрунтя забезпечує студентів основними знаннями про природу комунікації, її

структуру, форми та засоби, що дозволяє їм усвідомлено підходити до процесу спілкування. Однак лише теоретичних знань недостатньо для формування дійсно ефективної комунікативної компетентності. Практична складова навчання, яка включає виконання різних завдань, участь у рольових іграх, моделювання реальних комунікативних ситуацій, дозволяє студентам відпрацьовувати отримані знання на практиці. Такий підхід сприяє формуванню впевненості у власних комунікативних здібностях і дозволяє адаптувати теоретичні знання до реальних умов педагогічної діяльності.

Отже, застосування комплексного підходу, який об'єднує як науково-теоретичні знання, так і практичні методи навчання, є невід'ємною частиною процесу формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів. Це дозволяє не лише забезпечити високий рівень знань у студентів, але й сформувати у них практичні навички, необхідні для ефективної взаємодії з учнями, колегами, батьками. У кінцевому результаті, випускники, які пройшли навчання в умовах такого підходу, є більш підготовленими до професійної діяльності, оскільки володіють необхідним рівнем комунікативних компетенцій, що забезпечує ефективне виконання ними своїх професійних обов'язків у майбутньому [18].

Комплексний підхід до розвитку комунікативної компетентності на основі міждисциплінарних методів навчання розглядається як вагомий чинник у підготовці кваліфікованих педагогів, здатних ефективно взаємодіяти в сучасному освітньому середовищі та сприяти соціальній інтеграції учнів.

1.3. Особливості формування комунікативних навичок у студентів педагогічних спеціальностей університетів наук про життя

Сучасне суспільство ставить високі вимоги до професійних якостей вчителя та педагога, включно з вмінням ефективно комунікувати, що передбачає не тільки передачу знань, а й налагодження взаємодії з учнями,

студентами та колегами. У цьому контексті комунікативна компетентність набуває особливої ваги як для навчальної, так і для особистісної ефективності майбутніх спеціалістів.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю адаптації освітніх програм для забезпечення інтеграції комунікативних навичок у професійну підготовку студентів. Університети наук про життя, орієнтовані на формування фахівців у галузі природничих і соціальних наук, можуть успішно доповнювати основні навчальні дисципліни активною роботою над комунікативними навичками. Важливо зазначити, що для викладачів цих дисциплін необхідне особливе вміння комунікації, адже їх діяльність включає роботу з матеріалами, що потребують глибокого розуміння та простого й чіткого викладу [13].

Формування комунікативних навичок серед студентів педагогічних спеціальностей є не лише академічним завданням, але й соціальним викликом, що має безпосередній вплив на якість освітнього процесу в цілому. Перспективи цієї роботи пов'язані з розвитком нових підходів та методик навчання, спрямованих на вдосконалення особистісних якостей педагогів. Це включає використання інтерактивних методів навчання, тренінгів з ефективною комунікації та створення умов для розвитку емоційного інтелекту. Такі навички сприятимуть формуванню педагогів, здатних ефективно передавати знання, підтримувати навчальну мотивацію та впливати на формування позитивного психологічного клімату у класі.

Формування комунікативних навичок у студентів педагогічних спеціальностей є фундаментальною складовою професійної підготовки майбутніх викладачів, що відзначається особливою важливістю в університетах наук про життя. Як підготовка педагогів, так і освіта, орієнтована на природничі науки, передбачають створення умов для розвитку взаємодії між викладачем і студентом. У процесі такої підготовки увага приділяється розвитку здібностей до ефективною комунікації, що сприяє не

лише засвоєнню знань, але й формуванню моральних, етичних та соціальних цінностей майбутнього фахівця [24].

Комунікативні навички для студентів педагогічних спеціальностей є одним із базових елементів їх професійної компетентності. Ефективне спілкування в процесі професійної підготовки допомагає студентам формувати соціальні, моральні та емоційні аспекти особистості, що є невід'ємною частиною їхнього майбутнього професійного розвитку. Навички комунікації дозволяють педагогам ефективно передавати знання, підтримувати співпрацю та встановлювати контакт зі студентами. Завдяки формуванню таких навичок майбутні вчителі здатні до обміну знаннями та цінностями, що стає основою педагогічної діяльності, орієнтованої на підтримку індивідуальних якостей особистості студентів.

Процес формування комунікативних навичок у студентів педагогічних спеціальностей є багатоступеневим, системним і спрямованим на розвиток професійної компетентності. Це складний і багатогранний механізм, який забезпечує майбутнім педагогам здатність ефективно взаємодіяти з учнями та колегами, адаптуватися до різних педагогічних ситуацій і навчального середовища, підвищуючи рівень професійної майстерності. Формування комунікативних навичок у педагогічній сфері можна розглядати як процес, що передбачає кілька основних етапів, кожен з яких є фундаментально важливим для досягнення професійної зрілості викладача і здатності до ефективної взаємодії з учасниками освітнього процесу [51].

На першому, прогностичному етапі, викладач виконує стратегічне планування комунікаційного процесу, визначаючи форми, методи та цілі майбутньої взаємодії зі студентами. Це дає можливість встановити основи, на яких будується весь процес комунікації. Прогностичний етап є важливим для вивчення та аналізу цілей спілкування і визначення, якими методами вони можуть бути досягнуті. Важливо підкреслити, що вибір форм і методів комунікації залежить не тільки від цілей освітньої діяльності, але й від

специфіки студентської аудиторії. Педагог має враховувати індивідуальні особливості своїх студентів, їх рівень підготовленості, інтереси та мотиваційні чинники. Професійний підхід до прогностичного етапу дозволяє створити умови, за яких кожен студент відчуває себе залученим у процес навчання, що сприяє не лише ефективному засвоєнню знань, але й формуванню високого рівня комунікативної компетентності.

Наступним етапом є початкова стадія комунікації, на якій викладач прагне встановити емоційний контакт зі студентами. Це сприяє мотивації до взаємодії та відкритості, що є основою ефективного спілкування у педагогічному середовищі. Емоційний контакт стає потужним мотиваційним ресурсом, який активізує студентів до спільної діяльності та сприяє формуванню довіри між учасниками навчального процесу. Для досягнення цих цілей педагог повинен володіти навичками емпатії, вміти розуміти емоційні потреби студентів і використовувати відповідні способи вербальної та невербальної комунікації. Мотиваційний аспект цього етапу є важливим, оскільки позитивне налаштування студентів створює сприятливе середовище для обміну знаннями і досвідом. Роль викладача у встановленні емоційного контакту не обмежується лише мотивацією до навчання. Важливою є також здатність викладача розвивати і підтримувати позитивний клімат у групі, що сприяє формуванню групової згуртованості та колективної відповідальності за результати навчання [14].

Етап керування комунікацією полягає в організації ефективної взаємодії, спрямованої на обмін інформацією, аналіз проблем, а також забезпечення умов для спільного пошуку рішень. Це фаза активної взаємодії між викладачем і студентами, під час якої відбувається інтенсивне засвоєння нового матеріалу, дискусії, аналіз інформації та осмислення отриманих знань. Важливим є використання різноманітних форм і методів комунікації, що сприяють активному залученню студентів до освітнього процесу. Викладач на цьому етапі має виступати у ролі фасилітатора, який спрямовує комунікацію в

конструктивне русло, підтримує високу динаміку обміну думками, стимулює критичне мислення студентів. Організація цього процесу потребує від педагога гнучкості, вміння реагувати на зміни в аудиторії, а також здатності до імпровізації. Важливо, щоб викладач був відкритим до зворотного зв'язку від студентів і сприяв розвитку їхньої автономності у прийнятті рішень, тим самим підтримуючи їхнє самостійне мислення і ініціативність [12].

На завершальному етапі, який передбачає аналіз результатів комунікації, відбувається оцінка досягнутих цілей та визначення можливих шляхів підвищення ефективності майбутньої взаємодії. Викладач здійснює рефлексію процесу спілкування, аналізує наскільки були досягнуті поставлені завдання, і оцінює якість комунікаційного процесу в цілому. Цей етап є ключовим для вдосконалення комунікативних методик, оскільки дозволяє викладачеві побачити як свої сильні, так і слабкі сторони в організації комунікації, зрозуміти, які прийоми працюють найбільш ефективно, а які потребують корекції. Аналіз результатів допомагає також виявити індивідуальні потреби студентів і підібрати оптимальні методи навчання, що сприяють підвищенню ефективності навчального процесу.

Розвинуті комунікативні навички мають значний вплив на професійну діяльність педагогів. Вони не тільки забезпечують здатність ефективно передавати знання і підтримувати мотивацію у студентів, але й сприяють розвитку професійної компетентності, яка є фундаментом для професійного успіху. Викладачі, які мають високий рівень комунікативних навичок, можуть створити атмосферу взаємоповаги та довіри, що сприяє більш глибокому засвоєнню матеріалу і розвитку самостійності студентів у прийнятті рішень. Важливим є і те, що такі викладачі здатні краще орієнтуватися у змінних умовах освітнього процесу, працювати з різними категоріями учнів, адаптувати свою діяльність відповідно до потреб аудиторії. Це дозволяє їм бути ефективними не тільки в класичному навчальному середовищі, але й у

ситуаціях, які потребують гнучкості, адаптивності та швидкого прийняття рішень [15].

Важливість комунікативних навичок у педагогічній діяльності є особливо актуальною в умовах сучасної інноваційної освітньої діяльності, що активно впроваджується у закладах освіти. Вміння підтримувати ефективне спілкування є ключовим фактором для педагогів, оскільки сучасне освітнє середовище вимагає від них не лише високого рівня знань, але й готовності працювати в умовах постійних змін і використовувати інноваційні методи навчання. Комунікативні компетентності дозволяють випускникам педагогічних спеціальностей не тільки адаптуватися до сучасних вимог, але й активно впроваджувати нові підходи у навчальний процес. Це сприяє розвитку педагогічної майстерності, формуванню у студентів професійної зрілості, підвищенню їхньої конкурентоздатності на ринку праці. Сучасна система вищої освіти, орієнтована на формування професійних компетентностей, надає можливість майбутнім викладачам засвоювати нові методи навчання, що підвищують рівень їхньої соціальної та професійної адаптації, а також забезпечують формування педагогічної майстерності [5].

Розвиток комунікативних навичок у студентів педагогічних спеціальностей є основою їхньої майбутньої професійної діяльності. Володіння комунікативними компетентностями забезпечує педагогам здатність успішно працювати в різних умовах освітнього середовища, створювати атмосферу сприяння навчання, підтримувати мотивацію у студентів, ефективно передавати знання та сприяти розвитку критичного мислення. Викладач, який володіє розвинутими комунікативними навичками, здатен забезпечити не лише якість навчального процесу, але й формувати у студентів здатність до самостійного мислення, прийняття рішень і готовність адаптуватися до сучасних викликів у сфері освіти. У підсумку, комунікативні навички стають фундаментом для професійного зростання, що сприяє

підвищенню конкурентоздатності та успішної професійної реалізації випускників педагогічних спеціальностей на ринку праці.

Дослідження та практичне впровадження підходів до формування комунікативних навичок у студентів педагогічних спеціальностей університетів наук про життя є важливим кроком на шляху до покращення якості підготовки сучасних педагогів. Застосування інтерактивних методів, рольових ігор, ситуаційних вправ та тренінгів дозволяє студентам не тільки опанувати знання, але й розвивати навички ефективної взаємодії, здатність до активного слухання, емпатії та виразного мовлення [18].

Ця робота спрямована на забезпечення майбутніх педагогів необхідним комунікативним інструментарієм, що дозволить їм ефективно виконувати свої професійні обов'язки, сприяти розвитку учнів та створювати сприятливий навчальний простір. Результатом впровадження таких підходів є не лише покращення навичок спілкування у студентів, але й формування компетентних педагогів, які готові до викликів сучасної освітньої системи та здатні адаптувати свої комунікативні підходи відповідно до потреб суспільства та освітнього середовища.

Висновки до першого розділу

Комунікативні навички є важливою основою успішної професійної діяльності педагога. У процесі навчання саме вони допомагають майбутньому фахівцю встановлювати ефективні зв'язки з учнями, батьками, колегами та адміністрацією, а також підтримувати позитивний психологічний клімат у класі. Високий рівень комунікативних навичок дозволяє педагогу не тільки передавати знання, а й виявляти потреби та інтереси учнів, стимулюючи їх до особистісного розвитку. Таким чином, комунікативні здібності сприяють не лише покращенню навчального процесу, але й формуванню моральних цінностей у студентів.

Комунікативна компетентність педагога складається з кількох ключових компонентів, кожен з яких відіграє важливу роль у його професійній діяльності. Мотиваційний компонент забезпечує бажання та готовність до встановлення контактів, сприяє ініціативності в процесі взаємодії. Когнітивний компонент включає знання про природу комунікації та її специфіку в педагогічному середовищі, що дозволяє обрати найбільш ефективні методи спілкування з учнями. Поведінковий аспект забезпечує практичне використання комунікативних стратегій, адаптацію до особливостей кожного класу і ситуації. Ціннісно-смысловий компонент розвиває у педагога етичне осмислення своїх дій і відповідальність перед учнями, а емоційно-вольовий – дозволяє керувати своїми емоціями, підтримуючи спокійний і врівноважений діалог навіть у стресових ситуаціях.

Розвиток комунікативних навичок у педагогів відбувається завдяки поєднанню різних теоретичних підходів. Когнітивний підхід забезпечує знання про мовні норми, соціальні ролі та культурні контексти, необхідні для усвідомленої взаємодії. Мотиваційний підхід формує внутрішню зацікавленість і емпатію до кожного учня, діяльнісний акцентує увагу на застосуванні цих знань у реальних педагогічних ситуаціях, а світоглядний виховує етичну основу для взаємоповаги та розуміння. Завдяки такій комплексній моделі формування навичок педагога стають підготовленими до вирішення комунікативних завдань на високому професійному рівні.

Особливістю університетів наук про життя є акцент на розвиток комунікативних навичок серед студентів педагогічних спеціальностей через практичні вправи, інтерактивні методи навчання та тренінги з емоційного інтелекту. Такий підхід дозволяє студентам здобувати не тільки знання, а й ключові навички активного слухання, адаптивності до різноманітних ситуацій, розуміння невербальних сигналів та вміння ефективно управляти процесом спілкування. У майбутньому це дозволяє викладачам успішно справлятися з викликами сучасного освітнього середовища, підтримувати

навчальну мотивацію в учнів, сприяти розвитку їхнього критичного мислення та здатності до самостійного прийняття рішень.

Цей розділ підсумовує важливість і складність формування комунікативних навичок у педагогів. Розглянуті теоретичні підходи закладають базу для подальшої практичної підготовки майбутніх учителів, допомагаючи їм краще адаптуватися до вимог професії та сприяти ефективній взаємодії в навчальному середовищі.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ І ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК

2.1. Організація дослідження та вибір методів для оцінки комунікативних навичок

Актуальність дослідження рівня сформованості комунікативних навичок у студентів педагогічних спеціальностей набуває особливої ваги в умовах сучасних соціальних, культурних і технологічних змін, що відбуваються в освіті та професійній діяльності. Визначення ефективності підготовки майбутніх педагогів не може обмежуватися лише академічними знаннями в галузі дисциплін, а повинно включати розвиток комунікативної компетентності, оскільки від цієї складової залежить якість педагогічного процесу та соціалізація учнів. Тому дослідження рівня комунікативних навичок студентів педагогічних спеціальностей є ключовим аспектом, що відповідає на сучасні виклики, поставлені перед системою вищої освіти та професійною підготовкою майбутніх педагогів.

Сучасні тенденції в педагогічній діяльності вимагають від педагогів не лише професійних знань, а й здатності ефективно взаємодіяти з учнями, батьками, колегами, а також іншими учасниками освітнього процесу. Педагогічна діяльність у своєму сучасному вигляді є багатовимірною: вона вимагає від педагога не лише засвоєння та передачі знань, але й створення сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі, вміння вирішувати конфлікти, вести переговори, застосовувати ефективні методи мотивації учнів до навчання. Усе це можливо лише за наявності високого рівня комунікативних навичок, які включають не лише вербальні, а й невербальні засоби взаємодії, активне слухання, емпатію та взаєморозуміння [6].

Якщо в минулому педагогічна підготовка зосереджувалася переважно на академічних аспектах, то сьогодні виникає нагальна потреба в розробці нових

підходів до формування таких компонентів професійної компетентності, як комунікативні навички, здатність до психологічної підтримки учнів і створення позитивного емоційного клімату в класі.

Зростання впливу інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), глобалізація, а також зміни в соціокультурних умовах, в яких функціонує система освіти, вимагають від педагогів нових підходів до комунікації. В умовах цифровізації навчального процесу педагоги повинні володіти не тільки навичками традиційного спілкування, але й здатністю ефективно використовувати сучасні медіа та цифрові технології для налагодження взаємодії з учнями. Зокрема, педагогам слід вміти організовувати та проводити онлайн-заняття, вести електронні щоденники, створювати контент для навчальних платформ, а також ефективно взаємодіяти з учасниками навчального процесу через соціальні мережі та інші цифрові засоби комунікації.

У зв'язку з цими змінами зростає потреба в навчанні майбутніх педагогів не тільки основам педагогічної майстерності, але й розвитку нових форм комунікативної компетентності, здатних адаптуватися до нових умов взаємодії у цифровому середовищі.

Актуальність дослідження рівня комунікативних навичок студентів педагогічних спеціальностей є очевидною, оскільки від рівня цих навичок залежить успішність майбутньої педагогічної діяльності, здатність до соціалізації студентів і створення здорового емоційного та психологічного клімату в навчальному процесі. Враховуючи сучасні виклики, що стоять перед системою освіти, важливість розвитку комунікативної компетентності педагогів стає ключовим фактором успішної реалізації освітніх завдань і досягнення високих результатів у професійній діяльності педагогів.

Метою даного дослідження є комплексна оцінка рівня сформованості комунікативних навичок у студентів педагогічних спеціальностей, зокрема в майбутніх педагогів, для визначення їхньої готовності до професійної

діяльності. Комунікативні навички в контексті педагогічної діяльності є одними з найбільш важливих, оскільки ефективність взаємодії з учнями, колегами та батьками залежить від здатності педагогів передавати знання, вирішувати конфлікти, підтримувати стосунки і створювати позитивне середовище для навчання [4].

Оцінка комунікативних навичок майбутніх педагогів має на меті не лише виявлення їхнього поточного рівня розвитку, але й визначення тенденцій до його змін під впливом навчального процесу, професійної практики, а також особистісного розвитку. Це дозволяє сформулювати рекомендації щодо розвитку цих навичок у контексті сучасної педагогічної освіти.

Завдання дослідження можна окреслити такими основними пунктами:

1. Визначення рівня комунікативних навичок у студентів педагогічних спеціальностей на різних етапах їхньої підготовки;
2. Виявлення взаємозв'язків між рівнем комунікативних навичок та організаторськими здібностями студентів;
3. Аналіз факторів, що впливають на розвиток комунікативних навичок, зокрема – вплив педагогічного навчання та професійної практики;
4. Формулювання практичних рекомендацій для покращення розвитку комунікативних навичок студентів у процесі навчання.

Для оцінки рівня сформованості комунікативних навичок студентів було обрано комплекс методів, що дозволяють отримати всебічну інформацію про рівень комунікабельності, вербальні та невербальні аспекти спілкування, а також здатність адаптувати свою комунікаційну стратегію в умовах різних соціальних ситуацій. Вибір методів ґрунтується на необхідності здійснити глибоке і багатогранне дослідження комунікативних навичок, що включає як кількісні, так і якісні аспекти. Зазначимо, що комбінування кількох методів є важливим аспектом для підвищення достовірності і надійності результатів.

Анкетування є методом, який дає змогу швидко і ефективно зібрати первинні дані щодо самосприйняття комунікативних навичок студентів.

Важливим є розробка анкети, яка повинна бути структурована і містити питання, що охоплюють різні аспекти комунікації: вербальну і невербальну комунікацію, здатність до ведення діалогу, активність у груповому спілкуванні, розв'язання конфліктів. Завдяки цьому методу можна отримати широкий спектр даних, що відображають індивідуальні особливості студентів у контексті комунікації [3].

Тест на комунікативні навички (див. додаток А), включає завдання, які оцінюють здатність студентів вести бесіду, приймати рішення в умовах нестабільної комунікації, а також здійснювати невербальну комунікацію. Різні шкали оцінки дозволяють точно визначити рівень комунікаційної компетентності студентів на основі їхніх реакцій у контрольованих умовах.

Спостереження виступає методом, що дозволяє здійснити оцінку комунікативних навичок в реальних умовах. Даний метод базується на безпосередньому спостереженні за поведінкою студентів під час їхньої активної участі в навчальних і позанавчальних заходах. Особливо корисним є спостереження за студентами під час проведення ними семінарів, практичних занять, дискусій, а також у процесі взаємодії з іншими учасниками навчального процесу. Спостереження дозволяє оцінити не лише рівень комунікації, але й наявність важливих компонентів комунікативної компетентності, таких як здатність до емпатії, слухання, адекватне реагування на невербальні сигнали співрозмовника.

У процесі дослідження було визначено кілька критеріїв для оцінки рівня комунікативних та організаторських навичок студентів. Кожен з цих критеріїв дозволяє здійснити всебічну оцінку та відображає окремі аспекти комунікативної компетентності, що є важливими для педагогічної діяльності. Оцінка комунікативних та організаторських навичок надає можливість не тільки діагностувати рівень сформованості цих компетентностей у студентів, але й розробити ефективні методи для їх подальшого розвитку. У даному

підрозділі розглянемо основні критерії, за якими здійснюється оцінка цих навичок, зокрема коефіцієнти та шкали оцінювання [8].

Коефіцієнт комунікативних навичок (Кком) є одним з основних показників рівня комунікативної компетентності студента. Він відображає здатність студента ефективно взаємодіяти з іншими людьми в різних соціальних і професійних ситуаціях. У загальному випадку, комунікативні навички охоплюють здатність до:

- вертальної комунікації — уміння чітко і зрозуміло висловлювати свої думки, дотримуючись правильного стилю та інтонації мови;
- невербальної комунікації — уміння застосовувати жести, міміку, погляд і інші невербальні засоби для підсилення ефективності спілкування;
- емпатії — здатності співпереживати та розуміти емоційний стан співрозмовника;
- слухання — активного слухання, яке передбачає увагу, розуміння та зворотний зв'язок.

Для визначення коефіцієнта Кком використовуються різні методи оцінювання, включаючи анкети, опитування, спостереження за поведінкою студента під час навчальних та позанавчальних активностей.

Оцінка комунікативних навичок (Qком) є більш конкретизованим показником, який дає змогу відобразити рівень розвитку кожної складової комунікативної компетентності. Вона здійснюється за допомогою 5-бальної шкали, де:

- 1 бал — низький рівень комунікативних навичок, що свідчить про труднощі у взаємодії з іншими людьми, нездатність ефективно висловлювати свої думки, відсутність емпатії або активного слухання;
- 2 бали — середній рівень комунікації, який означає, що студент може вести розмову, але потребує додаткової роботи для розвитку певних аспектів, наприклад, невербальних чи емоційних навичок;

- 3 бали — високий рівень, що характеризується здатністю до чіткої та зрозумілої комунікації, активного слухання, а також розуміння емоційного стану інших людей;
- 4 бали — майже досконалі комунікативні навички, здатність до глибокого співпереживання, організації ефективних бесід та колективної роботи;
- 5 балів — ідеальні комунікативні навички, що включають бездоганну здатність до ведення дискусій, ефективного спілкування в будь-яких умовах, чітке донесення ідей і глибоке розуміння потреб співрозмовників.

Коефіцієнт організаторських навичок (Корг) є важливим показником, який оцінює здатність студента до організації та управління груповими процесами. Організаторські навички включають здатність до планування, координації дій, управління часом, лідерства, а також вміння ефективно мотивувати інших членів групи для досягнення спільної мети. Враховуються наступні аспекти:

- керівництво групою — уміння організовувати роботу, розподіляти завдання та координувати дії учасників;
- мотивація — здатність створювати сприятливу атмосферу для колективної діяльності, мотивуючи учасників до продуктивної роботи;
- рішення конфліктів — вміння ефективно вирішувати проблеми, що виникають у процесі взаємодії, забезпечуючи гармонію у групі.

Коефіцієнт Корг може оцінюватися за різними шкалами та методами, включаючи оцінювання на основі конкретних прикладів організаторської діяльності студента під час групових робіт, проектів чи в організаційних контекстах [5].

Оцінка організаторських навичок (Qорг) також здійснюється за 5-бальною шкалою, яка дозволяє оцінити рівень сформованості організаторських компетентностей у студентів:

- 1 бал — низький рівень організаторських навичок, що свідчить про відсутність здатності організовувати діяльність групи, планувати роботу чи координувати завдання;
- 2 бали — середній рівень, що означає, що студент має базові організаторські навички, але потребує вдосконалення в управлінні груповими процесами;
- 3 бали — хороший рівень, який демонструє здатність ефективно організовувати роботу групи, розподіляти завдання та вести колектив до поставленої мети;
- 4 бали — високий рівень організаторських навичок, включаючи ефективне лідерство, здатність до мотивації та вирішення конфліктів у групі;
- 5 балів — майже досконалі організаторські навички, включаючи здатність до стратегічного планування, гнучкості в управлінні груповими процесами та оптимізації роботи.

Для отримання комплексної оцінки рівня комунікативних та організаторських навичок студентів можна використовувати інтегровану методику, яка поєднує оцінку за кожним із зазначених критеріїв. Завдяки цьому можна отримати об'єктивну картину розвитку кожної з компонент комунікативної компетентності та виявити сильні й слабкі сторони студентів.

Таким чином, критерії оцінки комунікативних та організаторських навичок дозволяють забезпечити об'єктивну та всебічну оцінку рівня готовності студентів педагогічних спеціальностей до майбутньої професійної діяльності. У поєднанні з іншими методами дослідження, ці критерії сприяють розробці практичних рекомендацій для покращення навчальних програм та методів підготовки майбутніх педагогів [25].

Для проведення дослідження було обрано вибірку з 50 студентів педагогічного факультету. Вибірка є репрезентативною, оскільки включає

студентів, які навчаються на різних курсах і спеціальностях, що дозволяє дослідити варіативність рівня комунікативних навичок серед студентів.

Дослідження проводилось у кілька етапів:

1. Підготовка та проведення анкетування серед студентів для первісної оцінки їхніх комунікативних навичок.
2. Проведення спеціальних тестів та завдань для оцінки рівня вербальної і невербальної комунікації.
3. Спостереження за студентами в реальних умовах навчального процесу.
4. Інтерв'ювання студентів для отримання більш детальних даних про їхній досвід спілкування.

Результати дослідження були проаналізовані за допомогою статистичних методів, що дозволяє здійснити кількісну і якісну оцінку рівня комунікативних навичок студентів. На основі отриманих даних були сформульовані висновки про рівень розвитку комунікативних навичок, а також виявлені слабкі місця, що потребують удосконалення. Зроблено рекомендації щодо вдосконалення педагогічного процесу з метою покращення рівня комунікативних навичок студентів [33].

У результаті дослідження було встановлено, що рівень сформованості комунікативних навичок студентів значно залежить від інтенсивності та різноманітності комунікативних практик в навчальному процесі, що підтверджує необхідність розвитку спеціалізованих програм для удосконалення цих навичок.

2.2. Первинне дослідження комунікативних навичок майбутніх педагогів: аналіз та інтерпретація результатів

Важливість комунікативних навичок у професійній діяльності педагогів неможливо переоцінити, оскільки ефективна взаємодія з учнями, колегами та батьками є основою для успішного навчального процесу. Саме тому

проведення первинного дослідження комунікативних навичок серед студентів педагогічних спеціальностей є важливим етапом у процесі підготовки майбутніх педагогів. Враховуючи, що ці навички є складною і багатогранною характеристикою особистості, вони потребують комплексного підходу до оцінки та аналізу [53].

Розглянемо результати первинного дослідження комунікативних навичок студентів педагогічних спеціальностей. Метою даного дослідження є визначення рівня сформованості комунікативних навичок у студентів, виявлення їх сильних та слабких сторін, а також аналіз отриманих даних для подальшого покращення педагогічної підготовки. Результати дослідження базуються на анкету «Оцінка комунікативних та організаторських здібностей» (див. додаток А)

Аналіз отриманих результатів дозволяє оцінити не лише поточний рівень комунікативної компетентності студентів, але й виявити пріоритетні напрямки для подальшої роботи в навчальному процесі. Це також створює підґрунтя для розробки рекомендацій щодо вдосконалення методик викладання, спрямованих на розвиток комунікативних навичок у майбутніх педагогів.

Рис. 2.1. Первинне дослідження рівня комунікативних навичок майбутніх педагогів

За результатами дослідження, 35 студентів (70%) продемонстрували низький рівень комунікативних навичок. Ще 6 студентів (12%) мали рівень навичок нижче середнього, тоді як середній рівень комунікації виявився у 9 студентів (18%). Такий розподіл вказує на значну потребу у розвитку комунікативних здібностей у більшості студентів. Комунікативні навички є ключовим компонентом професійної компетентності педагогів, оскільки вони безпосередньо впливають на ефективність взаємодії з учнями, колегами та батьками. Низький рівень комунікативних навичок може призвести до проблем у викладанні матеріалу, управлінні класом та встановленні конструктивних відносин з учнями. Це, в свою чергу, може негативно вплинути на навчальний процес та загальну атмосферу в класі [9].

Щодо організаторських навичок, 35 студентів (70%) також продемонстрували низький рівень, 6 студентів (12%) — рівень нижче середнього, та 9 студентів (18%) — середній рівень. Співпадіння результатів із комунікативними навичками вказує на системну проблему у розвитку організаторських здібностей серед студентів педагогічних спеціальностей. Організаторські навички є невід'ємною частиною професійної діяльності педагога, оскільки вони дозволяють ефективно планувати та проводити навчальні заняття, керувати класом та організовувати позакласні заходи. Низький рівень організаторських навичок може призвести до хаосу в класі, неефективного використання навчального часу та зниження якості освіти.

Порівняння результатів показало, що студенти з низьким рівнем комунікативних навичок здебільшого демонструють аналогічний рівень організаторських здібностей, що свідчить про можливу кореляцію між цими двома групами навичок, що може бути зумовлене недостатньою кількістю практичних занять, де б студенти могли розвивати ці здібності. Комунікативні та організаторські навички часто взаємопов'язані, оскільки ефективна

комунікація є основою для успішної організації та управління. Низький рівень обох навичок може вказувати на загальну недостатність практичного досвіду та відсутність можливостей для розвитку цих здібностей у навчальному процесі [4].

На основі отриманих результатів можна припустити, що низький рівень розвитку комунікативних та організаторських навичок може бути спричинений кількома факторами. Одним із них є недостатня кількість навчальних занять, що мають на меті розвиток соціальних та лідерських якостей, зокрема через практичну діяльність. Практичні заняття, такі як рольові ігри, симуляції та групові проекти, дозволяють студентам застосовувати теоретичні знання на практиці та розвивати необхідні навички. Відсутність таких занять може призвести до того, що студенти не отримують достатнього досвіду для ефективної комунікації та організації.

Крім того, важливим фактором може бути відсутність мотивуючого середовища та обмежена кількість ситуацій, де студенти могли б відточувати свої комунікативні та організаторські здібності. Мотивуюче середовище, яке включає підтримку та заохочення з боку викладачів та колег, може значно сприяти розвитку навичок студентів. Відсутність такого середовища може призвести до зниження мотивації та інтересу до навчання, що, в свою чергу, негативно впливає на розвиток навичок.

Ще одним фактором може бути обмежена кількість ситуацій, де студенти могли б застосувати свої навички на практиці. Практичний досвід є ключовим для розвитку комунікативних та організаторських здібностей. Відсутність можливостей для практичного застосування навичок може призвести до того, що студенти не розвивають ці здібності на достатньому рівні [41].

Таким чином, результати дослідження вказують на необхідність внесення змін до навчальної програми, щоб забезпечити студентів більшою кількістю практичних занять та можливостей для розвитку комунікативних та

організаторських навичок. Це може включати введення спеціальних курсів, спрямованих на розвиток соціальних та лідерських якостей, а також створення мотивуючого середовища, яке підтримує та заохочує студентів до розвитку цих навичок.

Висновки до другого розділу

У другому розділі роботи було здійснено організацію та проведення дослідження рівня сформованості комунікативних навичок у студентів педагогічних спеціальностей, а також здійснено аналіз та інтерпретацію результатів первинного дослідження. У процесі дослідження були визначені ключові критерії для оцінки комунікативних та організаторських навичок, зокрема коефіцієнти комунікативних навичок (Кком) і організаторських навичок (Корг), а також шкали для їх оцінювання (Qком, Qорг). Це дозволило сформувати комплексну картину рівня розвитку комунікативних і організаторських компетентностей у майбутніх педагогів.

Аналіз результатів первинного дослідження показав, що серед студентів педагогічних спеціальностей спостерігається варіативність у рівні сформованості комунікативних навичок. Більшість студентів мають середній рівень цих навичок, що свідчить про необхідність подальшої роботи над розвитком як вербальних, так і невербальних аспектів комунікації. Крім того, були виявлені певні групи студентів з високим рівнем комунікативних та організаторських навичок, що вказує на потенціал для розвитку лідерських здібностей у педагогічній діяльності.

Отже, результати первинного дослідження дають змогу не лише оцінити поточний рівень комунікативної компетентності майбутніх педагогів, а й виявити ключові напрямки для вдосконалення процесу їх підготовки. Зокрема, важливим є акцент на розвитку організаторських та лідерських навичок, які тісно взаємопов'язані з комунікацією та є необхідними для успішної

педагогічної діяльності. У наступних етапах дослідження буде доцільно розробити рекомендації та стратегії для покращення комунікативної підготовки студентів педагогічних спеціальностей.

РОЗДІЛ 3. ПРОГРАМА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

3.1. Розробка програми розвитку комунікативних навичок для студентів педагогічних спеціальностей

У контексті сучасної педагогічної теорії та практики особливу увагу приділяють розвитку комунікативних навичок у майбутніх педагогах. Даний аспект тісно пов'язаний з тим, що ефективна комунікація є основою для успішного педагогічного процесу та досягнення високих результатів у навчанні. Комунікативна компетентність педагогів сприяє створенню конструктивних відносин між учителем та учнями, що, в свою чергу, позитивно впливає на емоційний клімат у класі, мотивацію учнів до навчання та їхній психоемоційний розвиток [5].

Ураховуючи зміни, що відбуваються в освітньому середовищі, необхідність адаптації до нових методів навчання, технологій, а також інтеграції інноваційних підходів до педагогічної діяльності, розробка програми розвитку комунікативних навичок для студентів педагогічних спеціальностей є надзвичайно актуальною. Така програма повинна охоплювати всі аспекти комунікації — від вербальних і невербальних форм до спеціальних педагогічних і психологічних технік, що дозволяють забезпечити ефективну взаємодію в процесі навчання. Ціль цієї програми — не лише забезпечити формування основних комунікативних навичок, але й розвинути вміння застосовувати їх у різноманітних педагогічних ситуаціях.

На вступному занятті відбулося ознайомлення студентів з метою програми та основними цілями навчання. Важливим етапом стало анкетування, яке дозволило визначити початковий рівень комунікативних навичок учасників. За результатами анкетування, студенти показали різний рівень володіння основними комунікативними вміннями. Однак, більшість

респондентів виявили певні труднощі у застосуванні активного слухання та вирішенні конфліктних ситуацій, що свідчить про необхідність цілеспрямованої роботи в цих сферах. Підсумовуючи, на цьому етапі можна було визначити основні слабкі сторони студентів, які потребують подальшого розвитку в рамках програми [33].

Результат: на початковому етапі студенти усвідомили важливість розвитку комунікативних навичок для їх професійної діяльності. Анкетування дало змогу об'єктивно оцінити їхні поточні вміння, а також сформулювати індивідуальні цілі для подальшої роботи.

На заняттях з активного слухання студенти мали можливість відточити свої вміння слухати та правильно інтерпретувати інформацію співрозмовника. Під час вправи «Віддзеркалення», де студент мав повторювати висловлену співрозмовником думку своїми словами, було помічено, що більшість учасників схильні до занадто буквального відтворення, що свідчить про відсутність глибшого розуміння контексту. Однак, з часом студенти почали виявляти більшу уважність до деталей розмови та намагалися точно передавати зміст. Вправа «Мовчазний розмовник» продемонструвала, що студенти значно покращили свої навички невербального сприйняття та вираження емоцій через міміку та жести. Практика активного слухання в рольових іграх також показала покращення в здатності правильно інтерпретувати емоції співрозмовника, а також зберігати спокій у стресових ситуаціях [17].

Результат студенти значно покращили свої навички активного слухання, зокрема навчилися розуміти не лише вербальні, а й невербальні сигнали співрозмовника. Вони стали більш уважними до деталей, що дозволило покращити якість комунікації та взаєморозуміння.

Вправи з ведення діалогу та аргументації допомогли студентам наблизитися до ефективного застосування конструктивних технік у професійній діяльності. Застосування техніки «Я-повідомлення» дозволило

знизити рівень конфліктності в комунікації та підвищити довіру між співрозмовниками. Студенти навчилися висловлювати свої почуття та думки без звинувачень і емоційного навантаження. Вправа «Аргументація через приклади» продемонструвала значне покращення у здатності студентів чітко та логічно викладати свої думки, обґрунтовуючи їх фактами та прикладами. Водночас деякі студенти спочатку відчували труднощі в логічному підході до побудови аргументів, однак після кількох спроб вони набули впевненості в своїх силах. Відзначалося поліпшення в здатності до аргументованого викладу думок, а також у здатності до логічного переконання співрозмовника [51].

Результат: студенти засвоїли основні техніки ведення конструктивного діалогу та аргументації, що дозволило їм підвищити ефективність комунікації та здатність переконувати інших у своїй правоті. Вони почали більш впевнено висловлювати свої думки, використовуючи логічні докази та приклади.

У рамках тренінгу з вирішення конфліктів студенти опрацювали стратегії конструктивного спілкування, що дозволяють уникати ескалації конфліктів та досягати позитивного результату в суперечках. Вправа «Метод «Я» в конфлікті» продемонструвала значне покращення у здатності студентів висловлювати свої почуття та думки без звинувачень та агресії. У той час як спочатку деякі студенти намагалися перенести відповідальність на співрозмовника («Ти не розумієш!»), згодом вони почали використовувати конструкції типу «Я відчуваю, коли...», що дозволило знизити рівень емоційної напруги під час конфліктів. Моделювання конфліктних ситуацій показало, що студенти стали значно краще справлятися з емоційними навантаженнями, зберігати спокій та знаходити оптимальні шляхи вирішення конфліктів. У ролі педагогів студенти продемонстрували високий рівень компетентності у вирішенні ситуацій, що виникають між учнями та батьками.

Результат: студенти навчилися застосовувати стратегії конструктивного спілкування для вирішення конфліктів. Вони стали більш впевненими у

власних силах під час управління конфліктними ситуаціями, що дозволило підвищити їхню емоційну саморегуляцію та здатність знаходити компроміси.

Під час тренінгу з публічних виступів студенти продемонстрували покращення у своїх навичках публічного виступу. Вправи, зокрема «Монолог перед класом», показали, що студенти стали значно більш впевненими в собі та зменшили рівень нервозності під час виступів. Проте на початковому етапі деякі студенти мали труднощі з управлінням темпом і тоном мовлення, що робило їхні виступи менш динамічними та привабливими для слухачів. Однак, після отримання зворотного зв'язку та виконання вправ на саморегуляцію голосу та жестів, студенти почали більш ефективно взаємодіяти з аудиторією. Важливою складовою цього етапу була зворотний зв'язок, який студенти отримували від своїх одногрупників. Завдяки конструктивній критиці студенти стали усвідомлювати власні слабкі місця у виступах та мали змогу їх удосконалити [2].

Результат студенти значно покращили свої навички публічних виступів, підвищили впевненість у собі та здатність до взаємодії з аудиторією. Вони навчилися контролювати свої емоції та невербальні прояви, що дозволило зробити виступи більш ефективними та привабливими для слухачів.

Повторне анкетування на підсумковому занятті показало значний прогрес студентів у розвитку комунікативних навичок. Якщо на початковому етапі студенти відзначали труднощі у веденні діалогу, управлінні конфліктами та публічних виступах, то наприкінці програми більшість з них відзначили суттєве покращення в цих сферах. Оцінка прогресу показала, що студенти стали більш впевненими в своїх комунікативних здібностях, їх здатність до активного слухання, вирішення конфліктів та проведення публічних виступів значно зростає. Підсумкове обговорення та формулювання планів на подальше вдосконалення комунікативних навичок дозволили студентам осмислити свої досягнення та визначити напрямки для подальшої роботи.

Результат студенти усвідомили важливість подальшого розвитку комунікативних навичок та сформулювали індивідуальні плани для вдосконалення своїх вмінь. Вони набули впевненості в тому, що здатні ефективно використовувати комунікативні стратегії в своїй професійній діяльності [42].

У процесі реалізації програми покращення комунікативних навичок майбутніх педагогів спостерігався значний прогрес у розвитку ключових вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності. Студенти успішно оволоділи техніками активного слухання, конструктивного діалогу, вирішення конфліктних ситуацій та публічних виступів. Вони значно покращили свої невербальні комунікаційні навички, здобули впевненість у спілкуванні та навчилися застосовувати стратегії, що сприяють емоційній саморегуляції. Результати анкетувань та зворотний зв'язок вказують на успішне впровадження програми, що дозволило студентам значно підвищити рівень комунікативної компетентності, необхідної для роботи в освітньому середовищі. Важливим досягненням стало усвідомлення студентами важливості подальшого розвитку цих навичок для їхньої професійної кар'єри.

3.2. Перевірка ефективності програми та аналіз отриманих результатів

Перевірка ефективності програми покращення комунікативних навичок майбутніх педагогів є важливою складовою її реалізації, оскільки вона дозволяє оцінити рівень досягнутого прогресу у розвитку ключових компетенцій, що визначають професійну успішність педагогів. Оцінка ефективності навчальної програми здійснюється через вторинне дослідження, яке базується на аналізі змістовних і кількісних результатів анкетувань, спостережень, а також зворотного зв'язку від учасників програми. Важливим аспектом цього аналізу є порівняння показників на початковому та

підсумковому етапах навчання, що дозволяє визначити, наскільки ефективно було реалізовано заплановані навчальні стратегії та чи відбулися суттєві зміни у рівні комунікативних навичок студентів.

Процес оцінки ефективності передбачає як кількісні, так і якісні методи дослідження, які дозволяють провести комплексний аналіз результатів програми. Використання цих методів дозволяє не лише виміряти зміни в індивідуальних навичках студентів, але й зрозуміти, які саме аспекти навчання потребують подальшого вдосконалення. У підсумку, вторинне дослідження стане основою для вивчення впливу навчальної програми на розвиток комунікативних компетенцій майбутніх педагогів і сприятиме визначенню напрямків для її оптимізації та адаптації до реальних умов професійної діяльності [62].

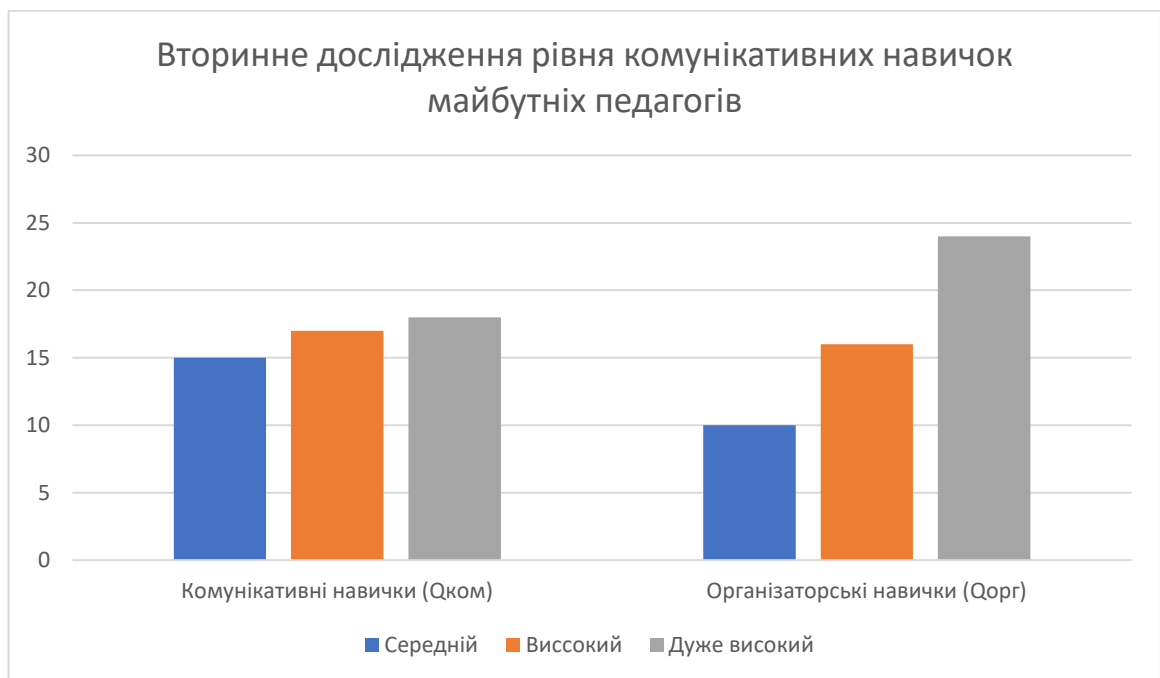

Рис. 3.1. Вторинне дослідження рівня комунікативних навичок майбутніх педагогів

У межах проведеного дослідження було здійснено оцінювання рівнів комунікативних та організаторських навичок у студентів педагогічних спеціальностей із високими та дуже високими показниками. Оцінювання базувалося на комплексному підході, що передбачає використання шкал для

кількісного та якісного виміру рівнів розвитку кожного із зазначених видів навичок. Вивчення цих аспектів є важливим для забезпечення ефективної підготовки майбутніх педагогів, адже саме ці компетенції є фундаментальними у професійній діяльності педагогів, зокрема у процесі організації освітнього середовища та ефективного комунікування з учнями, батьками та колегами [18].

Комунікативні навички аналізувались на основі шкали, що поділяє рівні на «середній», «високий» та «дуже високий». У результатах були відзначені три основні рівні розвитку: середній рівень представлений 15 студентами, високий — 17 студентами, а дуже високий рівень комунікативних здібностей демонстрували 18 осіб. Виявлення такої розподільної характеристики дозволяє зрозуміти, що більшість студентів має належні навички комунікації, що можуть ефективно реалізуватися у майбутній педагогічній діяльності. Значна частка студентів з дуже високим рівнем комунікативних навичок свідчить про природну схильність до комунікації, вміння швидко адаптуватися в групових процесах, а також здатність до якісного обміну інформацією, аргументації та переконання. Водночас, наявність 15 студентів із середнім рівнем показників свідчить про те, що певна частина майбутніх педагогів ще потребує спеціалізованих тренінгів і підходів для оптимізації комунікативної ефективності, особливо у складних або конфліктних ситуаціях [5].

Дослідження організаторських навичок також показало високі результати: середній рівень організаторських здібностей відзначався у 10 студентів, високий — у 16, а дуже високий — у 24 осіб. Такий розподіл свідчить про доволі високий рівень підготовленості у сфері управління та організації освітніх процесів. Студенти з дуже високим рівнем організаторських навичок здатні не лише приймати управлінські рішення, але й ефективно їх реалізовувати на практиці, координуючи зусилля інших. Це особливо цінно у професійній діяльності педагогів, оскільки вони часто

відповідають за організацію навчального процесу, керування класними колективами та підтримання дисципліни. Більшість студентів із дуже високими організаторськими здібностями відзначилися схильністю до лідерства, здатністю до стратегічного планування та вмінням вирішувати конфлікти, що вказує на наявність потенціалу для виконання більш відповідальних педагогічних функцій.

Окрім кількісного аналізу, було також проведено якісний аналіз тенденцій у розвитку комунікативних та організаторських навичок. Зокрема, студенти з високими комунікативними здібностями продемонстрували не лише природну здатність до міжособистісної комунікації, але й високий рівень емоційної інтелектуальності, що є необхідним для розуміння емоційного стану інших та підтримання позитивного психологічного клімату в колективі. Це надзвичайно важливо для педагогічної діяльності, оскільки вимагає не лише обміну інформацією, але й вміння відчувати настрій класу, адаптувати стиль спілкування до індивідуальних потреб учнів та зберігати стійкість у стресових ситуаціях. Високий рівень емоційної емпатії, притаманний значній частині студентів, що продемонстрували високий і дуже високий рівень комунікативних навичок, є основою для подальшого розвитку їхніх лідерських якостей у професійній сфері [55].

У плані організаторських навичок також спостерігалися позитивні тенденції. Зокрема, студенти з високим та дуже високим рівнем організаторських здібностей показали схильність до ініціативності та здатність впевнено керувати колективною діяльністю, що є важливою характеристикою майбутніх педагогів. У процесі дослідження було виявлено, що вони здатні до розробки та реалізації навчальних проєктів, що передбачає не лише базове планування, а й гнучкість та адаптивність до змінних умов навчального середовища. Такий рівень розвитку організаторських навичок є запорукою успішної педагогічної кар'єри, оскільки він дозволяє педагогам зосереджувати увагу на оптимальному розподілі ресурсів та часу,

підтримувати порядок і дисципліну, а також ефективно комунікувати у межах освітньої установи.

Отже, отримані результати свідчать про те, що значна частина студентів педагогічних спеціальностей демонструє високу готовність до виконання професійних обов'язків, пов'язаних із реалізацією освітніх програм, ефективним управлінням класом та підтриманням продуктивної атмосфери навчання. Проте для студентів із середнім рівнем комунікативних або організаторських навичок важливо розробити додаткові програми та тренінги, що дозволять підвищити їхню професійну компетентність у цих сферах. Це може включати рольові ігри, семінари з розвитку емоційного інтелекту, курси з тайм-менеджменту та управління класом, а також інтерактивні заняття, спрямовані на вдосконалення лідерських якостей. Такий комплексний підхід дозволить збалансувати рівень навичок серед майбутніх педагогів та забезпечити високі стандарти професійної підготовки в галузі педагогіки.

Для проведення вторинного дослідження було обрано метод порівняльного аналізу, що передбачає порівняння результатів первісного та підсумкового анкетування студентів. Під час першого етапу дослідження, на початку програми, було проведено анкетування, яке включало ряд питань, спрямованих на виявлення рівня комунікативних навичок студентів у таких аспектах: активне слухання, аргументація, управління конфліктами, публічні виступи та невербальна комунікація. Аналогічне анкетування було проведено на підсумковому етапі програми з метою вимірювання змін, які відбулися протягом навчання. Це дозволило не лише оцінити зміни у рівні компетентностей, але й відстежити індивідуальний прогрес студентів.

Додатково до анкетування, в рамках дослідження було використано методи спостереження за участю студентів у практичних вправах. Спостереження проводилося під час тренінгів з активного слухання, вирішення конфліктів, а також публічних виступів. Це дозволило на практиці оцінити рівень засвоєння студентами навичок та технік, які були включені до

програми. Підсумкові результати були проаналізовані через призму критичного спостереження за змінами в поведінці студентів та їх здатності до ефективної комунікації.

Оцінка змістовних результатів програми передбачає вивчення того, як змінилися знання, розуміння та застосування комунікативних стратегій студентами в процесі їхнього навчання. Аналіз показав, що на початковому етапі більшість студентів мали обмежене розуміння принципів активного слухання та технік ведення діалогу, що визначалося недостатньою здатністю слухати співрозмовника, зберігаючи емоційну дистанцію. Однак після проходження тренінгу з активного слухання, а також рольових ігор, спрямованих на відпрацювання технік діалогу, студенти значно покращили свою здатність не лише слухати, але й правильно інтерпретувати почуте, зокрема через невербальні сигнали співрозмовника [5].

Іншою важливою складовою ефективності програми стало навчання студентів конструктивному вирішенню конфліктів. Під час практичних вправ, зокрема у вправах з моделювання конфліктних ситуацій, студенти навчилися застосовувати методи управління емоціями та знаходити компромісні рішення, що дозволяло ефективно мінімізувати ескалацію конфліктів у навчальних ситуаціях. Завдяки методам, спрямованим на аналіз та подолання конфліктних ситуацій, студенти демонстрували значне підвищення рівня емоційної саморегуляції та здатності до конструктивного спілкування.

Щодо публічних виступів, результати дослідження показали, що студенти значно покращили свої навички публічного мовлення. На початковому етапі більшість студентів відчували значний стрес і невпевненість перед аудиторією, однак після декількох практичних тренінгів та отриманого зворотного зв'язку вони значно підвищили свою впевненість, а також здатність до організації та управління своїми виступами. Зокрема, було помічено значне покращення в управлінні невербальними аспектами виступу:

студентами активно використовувалися жести, міміка, а також змінювався темп та інтонація мови, що позитивно впливало на ефективність виступів.

Кількісна оцінка результатів дослідження базувалася на порівнянні даних первісного та підсумкового анкетування. Згідно з отриманими результатами, на початковому етапі середній бал оцінки комунікативних навичок студентів становив 3,5 з 5 (за шкалою, де 1 – низький рівень, 5 – високий рівень). Після завершення програми середній бал зріс до 4,5 з 5, що свідчить про значний прогрес студентів у розвитку ключових комунікативних вмінь. Найбільше зростання спостерігалось в аспектах активного слухання та управління конфліктами, де середній бал збільшився на 1,2 бали. Зміни в публічних виступах і невербальній комунікації також були відчутні, хоча деякі студенти все ще вказували на потребу у подальшій практиці для досягнення високого рівня впевненості у публічних виступах.

Згідно з результатами проведеного вторинного дослідження, програма покращення комунікативних навичок майбутніх педагогів продемонструвала свою високу ефективність. Студенти показали значний прогрес у розвитку ключових компетенцій, таких як активне слухання, ведення конструктивного діалогу, управління конфліктами та публічні виступи. Кількісні результати підтверджують високу результативність навчальної програми, а якісні дані вказують на зростання емоційної саморегуляції, здатності до співпраці та покращення комунікативної впевненості у студентів [6].

Проте, слід зазначити, що не всі студенти досягли однакового рівня розвитку комунікативних навичок, і для деяких з них необхідно передбачити додаткові тренінги та практики для досягнення високого рівня професійної комунікації. Враховуючи отримані результати, можна зробити висновок про необхідність подальшого вдосконалення програми, зокрема в частині індивідуалізації навчального процесу та адаптації до реальних педагогічних умов.

3.3. Методичні рекомендації щодо застосування програми для формування комунікативних навичок

У процесі реалізації програми покращення комунікативних навичок майбутніх педагогів було отримано значні результати щодо розвитку основних компонентів комунікаційної компетентності студентів. Однак для забезпечення більшого ефекту та ефективності програми в умовах педагогічного навчання необхідно враховувати деякі методичні рекомендації, що сприятимуть оптимізації процесу формування комунікативних навичок. Застосування цих рекомендацій дозволить покращити як навчальний процес, так і практичне використання набутих комунікативних вмінь у професійній діяльності [9].

Одним із ключових аспектів успішного формування комунікативних навичок є індивідуалізація навчального процесу, яка дозволяє враховувати рівень розвитку комунікативних здібностей кожного студента. У зв'язку з цим, рекомендується:

- використовувати діагностичні методи на початковому етапі, зокрема індивідуальні анкети та самопізнавальні вправи, для виявлення слабких і сильних сторін кожного студента в галузі комунікації;
- застосовувати диференційовані завдання під час тренінгів та вправ, щоб кожен студент міг працювати над покращенням своїх конкретних слабких аспектів (наприклад, активне слухання для студентів з низьким рівнем уваги, публічні виступи для студентів з високим рівнем тривожності).

Індивідуалізація дозволить кожному учаснику програми прогресувати за власним темпом і отримати необхідну підтримку для подолання труднощів, пов'язаних з певними аспектами комунікації.

Одним із важливих факторів ефективності програми є використання інтерактивних методів навчання, які сприяють активній участі студентів у процесі формування навичок. Це дає змогу учасникам не лише здобувати знання, але й практично застосовувати їх у реальних ситуаціях. Рекомендується:

- проводити рольові ігри та моделювання ситуацій, що відтворюють реальні педагогічні ситуації, в яких студенти можуть застосовувати техніки активного слухання, аргументації, управління конфліктами;
- організовувати групові обговорення, де студенти мають можливість висловлювати свої думки, ділитися досвідом і взаємодіяти з іншими учасниками;
- залучати до навчання різноманітні форми колективної роботи, наприклад, дебати чи обговорення актуальних педагогічних питань, де важливими є не лише знання, але й уміння вести конструктивний діалог.

Інтерактивність навчання дозволяє створити умови для розвитку комунікативної впевненості та адаптації до різних форм спілкування в професійному середовищі [17].

Постійний зворотний зв'язок являє собою невід'ємний компонент процесу навчання, оскільки він допомагає студентам усвідомлювати свої досягнення та помилки. З цією метою рекомендується:

- надавати студентам регулярні відгуки під час виконання вправ і тренінгів, щоб вони могли коригувати свої дії та стратегії комунікації;
- після кожного публічного виступу важливо проводити обговорення, де студенти отримують конструктивну критику і можуть самостійно оцінити ефективність своїх виступів;
- проводити сесії з рефлексії, де студенти аналізують свої досягнення та труднощі, отримуючи поради щодо подальшого розвитку комунікативних навичок.

Зворотний зв'язок дозволяє не тільки коригувати поведінку студента, але й сприяє розвитку самосвідомості та самоконтролю в процесі спілкування, що є необхідним для ефективної професійної діяльності [18].

Оскільки розвиток комунікативних навичок є безперервним процесом, важливо залучати студентів до самостійної роботи та самопізнання, що дозволяє учасникам програми оцінювати свої сильні та слабкі сторони, що допомагає визначити конкретні напрями для подальшого вдосконалення.

Рекомендується:

- включити до програми завдання, що стимулюють студентів до самостійного аналізу ситуацій комунікації, таких як ведення щоденників спілкування або самооцінки на основі наданих критеріїв;
- організувати самостійне дослідження певних аспектів комунікації, зокрема шляхом перегляду відео чи аналізу текстів, що дозволяє студентам вдосконалювати свої теоретичні знання та практичні навички;
- заохочувати студентів до участі в додаткових тренінгах, семінарах, а також індивідуальних заняттях з психології спілкування або риторики для розширення їхнього практичного досвіду.

Самостійна робота дозволяє студентам працювати над вдосконаленням своїх навичок поза межами основної програми, що є важливим для досягнення високого рівня комунікативної компетентності.

У сучасних умовах застосування мультимедійних технологій є необхідним елементом будь-якої навчальної програми. Вони дозволяють створювати більш ефективні та інтерактивні методи навчання, що сприяє залученню студентів та підвищенню їх зацікавленості в процесі.

Рекомендується:

- використовувати відеоаналіз для демонстрації ефективних і неефективних прикладів комунікації, що дозволяє студентам побачити реальні ситуації та аналізувати власні помилки;
- залучати студійне записування виступів для подальшого аналізу та отримання зворотного зв'язку від викладача та одногрупників;
- використовувати онлайн-платформи для проведення вебінарів, дебатів або групових обговорень, що дає змогу працювати з аудиторією поза межами аудиторії та сприяє розвитку дистанційних форм комунікації.

Застосування мультимедійних технологій робить процес навчання більш сучасним, гнучким і доступним, що відповідає вимогам сучасного освітнього середовища.

Особливу увагу слід приділяти інтеграції теоретичних знань і практичних навичок, що дозволяє студентам безпосередньо застосовувати отримані знання в реальних умовах педагогічної діяльності. Рекомендується:

- організовувати тренінги та вправи в реальних навчальних ситуаціях, включаючи спостереження за педагогами, взаємодію з учнями в різних контекстах;
- розвивати в студентів здатність до самостійного аналізу своїх дій під час педагогічної практики, проводячи з ними післяурочні рефлексивні сесії;
- забезпечення зв'язку між теорією і практикою дозволяє студентам краще адаптувати свої комунікативні навички до реальних умов роботи педагога, що є основою для успішної професійної діяльності в майбутньому.

Застосування програми покращення комунікативних навичок майбутніх педагогів має великий потенціал для розвитку важливих професійних якостей. Однак для забезпечення високої ефективності її реалізації необхідно враховувати індивідуальні особливості студентів, використовувати інтерактивні та мультимедійні технології, надавати регулярний зворотний

зв'язок та активно впроваджувати самостійну роботу. Дотримання цих методичних рекомендацій дозволить значно підвищити якість навчання і забезпечити успішну професійну підготовку майбутніх педагогів у сфері комунікації.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі було розроблено комплексну програму формування комунікативних навичок для студентів педагогічних спеціальностей, що охоплює ключові аспекти ефективного спілкування в педагогічному процесі. Програма складається з кількох етапів, що включають тренінги з активного слухання, розвиток технік ведення діалогу, управління конфліктами, а також підготовку та проведення публічних виступів. Важливими методами навчання є рольові ігри, групові обговорення, відеоаналіз та інтерактивні вправи.

Перевірка ефективності програми засвідчила її позитивний вплив на розвиток комунікативних навичок студентів, зокрема на покращення здатності слухати, аргументувати, розв'язувати конфлікти та вести публічні виступи. Аналіз результатів показав значний прогрес у розвитку студентів, що підтверджується зворотнім зв'язком та самооцінкою учасників програми.

Методичні рекомендації щодо застосування програми підкреслюють необхідність індивідуалізації навчання, використання інтерактивних методів і постійного зворотного зв'язку для досягнення максимальної ефективності навчального процесу. Таким чином, розроблена програма є важливим інструментом для підготовки майбутніх педагогів до реальних умов професійної діяльності, сприяючи розвитку ключових комунікативних навичок, які є необхідними для успішної взаємодії з учнями, колегами та батьками.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз теоретичних підходів до формування комунікативних навичок педагогів засвідчив, що успішна професійна діяльність педагогів значною мірою залежить від їхньої здатності ефективно взаємодіяти з учнями, колегами та батьками. Вивчення основних теоретичних концепцій, таких як активне слухання, невербальна комунікація, управління конфліктами та публічні виступи, дозволяє виокремити ключові аспекти формування комунікативних навичок. Зокрема, ефективна комунікація є не лише вербальним процесом, а й включає важливі невербальні компоненти, які повинні бути усвідомленими та контролюваними.
2. Дослідження стану сформованості комунікативних навичок у студентів педагогічних спеціальностей університетів наук про життя показало, що більшість студентів мають певний базовий рівень комунікативних навичок, але потребують подальшого розвитку у таких аспектах, як активне слухання, аргументація та конструктивне вирішення конфліктів. Проблеми, виявлені під час дослідження, зокрема недостатня практика у публічних виступах та слабкий розвиток невербальних аспектів комунікації, підкреслюють необхідність цілеспрямованого навчання цих навичок.
3. Розробка та апробація програми з формування комунікативних навичок у майбутніх педагогів підтвердила її ефективність. Запропоновані тренінги, рольові ігри та практичні заняття дозволили студентам значно покращити свою здатність до активного слухання, ведення діалогу, аргументації та управління конфліктами. Програма показала свою здатність адаптуватися до індивідуальних потреб студентів та надавати їм практичні інструменти для розвитку комунікативних навичок у реальних педагогічних ситуаціях.

4. Практичні рекомендації для студентів майбутніх педагогів щодо покращення рівня комунікативних навичок акцентують увагу на важливості постійного самовдосконалення. Для цього рекомендується активно застосовувати отримані знання на практиці, вести рефлексивні щоденники, використовувати техніки активного слухання та самокорекції, брати участь у рольових іграх і публічних виступах. Важливим є також розвиток невербальних аспектів комунікації, що допомагає покращити ефективність взаємодії в класі.

Таким чином, проведені дослідження та апробація програми дозволяють зробити висновок про важливість системного підходу до формування комунікативних навичок у майбутніх педагогів. Студенти педагогічних спеціальностей, які активно беруть участь у навчальному процесі, мають можливість значно підвищити свою ефективність як майбутні педагоги, що є запорукою успіху в їх професійній діяльності.

Подальшого дослідження потребує вивчення впливу індивідуальних психологічних характеристик студентів на ефективність формування комунікативних навичок у педагогічному процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамович С. Д. Мовленнєва комунікація : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / С. Д. Абрамович, М. Ю. Чікарькова. – 2-ге вид., виправл. та доповн. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2013. – 438 с. Антоненко – Давидович Б. Як ми говоримо. К., 1994. 312 с.
2. Афанасьєва Л. Праксеологічні виміри особистісного зростання майбутнього вчителя / Л. Афанасьєва, А. Орлов Гармонізація культурно-освітнього простору вищої школи: соціально-педагогічні аспекти : матер. міжнар. наук.-практ. конф (12–13 червня, 2014, Мелітополь) / за заг. ред. Молодиченка В. В. Мелітополь : Видавництво МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. С. 42–44.
3. Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови: Навч. пос. Львів: Світ, 2003. 432 с.
4. Бацевич Д. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Д. С. Бацевич. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с.
5. Білавич Г. Екологія українського наукового мовлення : монографія / Г. Білавич. – Івано-Франківськ : НАІР, 2020. – 340 с
6. Білоус М. П. Мовленнєвий етикет українського народу. Мова і духовність нації / М. П. Білоус. – К., 2009. – 99 с.
7. Вашека Т.В., Гічан І.С. Психологія спілкування. К.: Книжкове вид-во НАУ, 2006. 186 с.
8. Вихованець І. Наголошування слів Трибуна лектора. 1973. №5. С.24.
9. Вітюк В.В. Готовність педагогів до змін в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» / Наукові публікації «Педагогічний пошук» № 2 (94), 2017. С. 3–7.
10. Волкова Н.П. Педагогіка: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. 4-е вид., стер. К.: Академвидав, 2012. 616 с. (Серія «Альма-матер»)
11. Волкова Н.П. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічної комунікації : автореф. дис. на

- здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. : 13.00.04 – «теорія і методика професійної освіти» / Н.П. Волкова. Луганськ, 2006. 44 с
12. Гаврилюк О.О. Формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами позааудиторної роботи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. : 13.00.04 – «теорія і методика професійної освіти» / О.О. Гаврилюк. Кіровоград, 2007. 22 с.
13. Галацин К. Діагностування стану сформованості комунікативної культури студентів ВТУЗ Молодь і ринок: щомісячний науково-педагогічний журнал. Дрогобич: РВВ “Коло”, № 10 (129), 2015. С. 32–36.
14. Галацин К.О. Умови формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів / К.О. Галацин Молодь і ринок: щомісячний науково-педагогічний журнал. Дрогобич: РВВ “Коло”, 2012. № 7 (90). С. 144 – 148.
15. Глейліх О.О. Комунікативна культура як компонент педагогічної культури викладача вищого навчального закладу Психолінгвістика. 2012. Вип. 9. С. 38-42.
16. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : Навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2004. 352 с.
17. Длугунович Н. А. Soft skills як необхідна складова підготовки ІТ-фахівців / Н. А. Длугунович // Вісн. Хмельниц. нац. ун-ту. – 2014. – № 6 (219). – С. 239–242
18. Добротвор О. В. Комунікативна компетентність як предмет наукового дослідження [Електронний ресурс] / О. В. Добротвор // Пед. процес: теорія і практика. – 2013. – Вип. 3. – С. 56–62.
19. Етика ділових відносин : навч. посіб. / [уклад. О. Й. Лесько, М. Д. Прищак, О. Б. Залюбівська та ін.]. – Вінниця : ВНТУ, 2011. – 309 с.
20. Євтух М. Б. Культура взаємин : підручник. 3-тє вид., переробл. і допов. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. А., 2012. 340 с.

21. Киричук В. О., Миронова Л. М., Єнотова Л. Є. Комунікативна компетентність у спілкуванні вчителя з обдарованою. Дидактичний посібник. Київ. 2010. 158 с.
22. Кліш П. А. Комунікативні вміння й навички як важлива складова професіоналізму педагога / П. А. Кліш, А. П. Хом'як // Пед. пошук. – 2017. – № 3. – С. 15–17.
23. Коваль А. П. Культура ділового мовлення. К., 1982. 235 с.
24. Коваль А. П. Слово про слово. К.: Радянська школа, 1986. 384 с.
25. Ковальчук Т. Культура мовлення. Правильне вживання числівника в усному і писемному мовленні Все для вчителя. 20003. №25. С.9.
26. Когут І. В. Формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя. Дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Полтава, 2015. С. 91–122.
27. Корніяка О. М. Вивчення розвитку комунікативної компетентності студентів Психолінгвістика: Зб. наук. праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2009. Вип. 3. С. 60 – 69.
28. Корніяка О. М. Комунікативна компетентність сучасного фахівця – педагога і психолога / О. М. Корніяка Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: Науково-теоретичний збірник. Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2013. Вип. 30. С. 544 – 551.
29. Корніяка О. М. Психологічні особливості розвитку комунікативної компетентності педагогів і психологів у період їх професійної адаптації Психолінгвістика: Зб. наук. праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2010. Вип. 7. С. 31 – 40.

30. Корніяка О.М. Психологія розвитку комунікативної компетентності на різних етапах професійного становлення особистості Наукові записки Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України/ За ред. акад. С.Д. Максименка. К., 2012. Вип.39. С. 211–223.
31. Кошачевський С.С. Техніка мови. К., 1983. 223с.
32. Кравцова І. А. Особливості формування комунікативної компетенції майбутніх учителів початкових класів. Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки. 2015. Вип. 67. С. 354-361.
33. Культура наукового мовлення майбутнього магістра як складник його професійної компетентності / Г. Білавич, Б. Савчук, В. Ільницький, Н. Федчишин // Гірська школа Українських Карпат. 2020. – № 23. – С. 75–81.
34. Кушнірик Т. Д. Подолання конфліктності серед педагогів. Соціальнопедагогічний аспект // Практична психологія та соціальна робота. — 1999. — № 9—10.
35. Леонтович О. А. Проблеми віртуального спілкування // Полеміка. — № 7. — International Research and Exchanges Board, 2001
36. Лісіна Л. Підготовка майбутніх учителів до конструювання навчальних технологій: теоретичний аспект Підготовка майбутніх педагогів у контексті стандартизації початкової освіти: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю. Бердянськ, 2018. С. 23–27.
37. Люріна Т. Формування комунікативної культури майбутніх педагогів. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. № 2 (2). 2015. С. 50–56.
38. Мурсалімова Н. Ситуаційні фактори, які визначають стиль поведінки керівника при командному менеджменті // Вісник УАДУ. 2001. № 4

39. Мусатов С. Педагогічна комунікація: Психологічні витоки та особливості // Освіта і управління. 1999. Т. 3. — № 3.
40. Нуралієва Л. М. Концепція набуття комунікативних навичок у процесі дистанційного та очного навчання в умовах надзвичайних ситуацій / Л. М. Нуралієва, Л. М. Сиволицька, О. О. Наливайко // Наука та освіта в дослідженнях молодих учених : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. для студентів, аспірантів, докторантів, молодих учених (Харків, 19 трав. 2022 р.) / [редкол. : Ю. Д. Бойчук (голов. ред.) та ін.]. – Харків, 2022. – С. 32–33.
41. Одарченко П. Про культуру мови: Збірник статей. К.: Смолоскип. 1997. 320с.
42. Омельченко Л.М. Індивідуальний стиль педагогічного спілкування як один із чинників продуктивної взаємодії викладача и студентів. Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. 2009. № 25. С. 223-225.
43. Пазяк О.М., Кисіль Г.Т. українська мова і культура мовлення: Навчальний посібник. К.: Вища школа. - 1995. 239с.
44. Петриченко Л. Система позааудиторної роботи, спрямованої на підготовку майбутнього вчителя до творчої діяльності / Л. Петриченко Гуманізація навчально-виховного процесу. Випуск LI. 2010. С. 33-40.
45. Пономарів О. Культура слова: мовно-стилістичні поради. К.: Либідь, 2002. 240с.
46. Пономарів О. Стилістика сучасної української мови : підручник. К.: Либідь, 1993. 248 с.
47. Рідне слово. Питання мовної культури (Вип. 5). К.: Наукова думка, 1971. С.71.
48. Сагач Г. М. Мистецтво ділової комунікації : навчальний посібник / Г. М. Сагач. К. : Київ. ін-т. банкірів банку "Україна", 1996. 180 с.
49. Сагач Г. М. Риторика: Навч. посіб. для студ. — 2-е вид., перероб. і доп. — К.: Вид. дім «Ін Юре», 2000.

50. Ситниченко Л. А. Першоджерела комунікативної філософії. - К.: Либідь, 1996. - 176с.
51. Стадова В. В. Комунікативна культура викладача як умова гуманізації педагогічної взаємодії у навчальному процесі Психолого-педагогічні науки. 2015. № 3. С. 65–69.
52. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності: Навчальний посібник / В. А. Семиченко. К.: Вища школа, 2004. 335 с.
53. Сергєєнко О. М. Формування культури самоосвітньої діяльності студентів у процесі професійної підготовки Вісн. Маріупол. держ. ун-ту. Серія: Філософія. Культурологія. Соціологія: зб. наук. пр. / Маріупол. держ. ун-т. Маріуполь, 2014. Вип. 7. С. 136–139.
54. Соловець Л. Робота над фразеологізмами ввічливості Початкова школа. 2000. №4. С.11.
55. Солодухова О. Г. Становлення особистості вчителя у процесі професійної адаптації / О. Г. Солодухова. Донецьк: Лебідь, 1996. 175 с.
56. Стаднік В. І. Культура мовлення: формування уявлення про культуру мовлення і культуру спілкування Розкажіть онуку. 2003. №14-15. С.33.
57. Струганець Л. Теоретичні основи культури мови. Тернопіль: Астон, 1999. 197с.
58. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: У 5 т. К.: Радянська школа, 1976-1977. Т.1. 654 с.
59. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. Збір. тв. У 5-и томах. Т.3. С. 283-659.
60. Сухомлинський В. О. Рідне слово. Збір. тв. У 5-и томах. Т.3. С. 201-216.
61. Сухомлинський В. О. Слово рідної мови. Збір. тв. у 5-и томах. Т.5. С. 160-167.
62. Тернопільська В. І. Виховання соціально-комунікативної культури школярів: стратегія пошуку. Педагогіка і психологія. 2007. № 2. С. 98–105.

63. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Кондор, 2011. 628 с.
64. Тушак А. В. Здобуття «soft skills» студентами у ЗВО як один із найвагоміших внесків у майбутню кар'єру / А. В. Тушак // Підприємницька модель економіки та управління розвитком підприємства : тези II Міжнар. наук.-практ. конф., 6–8 листоп. 2019 р. – Житомир, 2019. – С. 434–437
65. Хаджирадєва С.К., Торган Н.М. Ділова риторика: Робочий зошит і програма модуля. Одеса, 2002. 110 с.
66. Українське наукове мовлення в контексті професійної підготовки майбутніх фахівців / Г. Білавич, Б. Савчук, М. Клепар, С. Гнатишин // Медична освіта. – 2022. – № 2. – С. 76–82.
67. Філоненко М. Психологія спілкування. Навчальний посібник / К. : Центр учбової літератури, 2008.- 224 с.
68. Формування комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти / Г. В. Білавич, М. А. Багрій, Н. Ю. Гречаник, С. І. Гнатишин // Мед. освіта. – 2022. – № 4 (98). – С. 77–81
69. Юкало В.Я. Культура мови: Навчальний посібник/ За ред. Л.В. Струганець. Тернопіль: Укрмедкнига, 1999. 231с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Оцінка комунікативних та організаторських здібностей

1. Чи багато у вас друзів (колег), з якими ви постійно спілкуєтесь?
2. Чи часто вам вдається схилити більшість своїх товаришів до прийняття ними вашої думки?
3. Чи довго турбує вас почуття образи, заподіяне кимось із ваших друзів?
4. Чи завжди вам важко орієнтуватися у критичній ситуації, що склалася?
5. Чи прагнете ви до встановлення нових знайомств із різними людьми?
6. Чи подобається вам займатися громадською роботою?
7. Чи правильно, що вам приємніше читати книжки чи займатися будь-якими іншими справами, ніж проводити час із людьми?
8. Якщо виникли певні перешкоди у здійсненні ваших намірів, то чи легко ви відмовляєтеся від намірів?
9. Чи легко ви встановлюєте контакт із людьми, які значно старші від вас за віком?
10. Чи любите ви вигадувати чи організовувати зі своїми друзями (колегами) різноманітні заходи та розваги?
11. Чи важко вам входити в нові для вас компанії ?
12. Чи часто ви відкладаєте на інші дні ті справи, які потрібно було виконувати сьогодні?
13. Чи легко ви встановлюєте контакти з незнайомими людьми?
14. Чи прагнете домогтися, щоб ваші друзі (колеги) діяли відповідно до вашої думки?
15. Чи важко освоюєтеся в новому колективі?
16. Чи правильним є твердження, що у вас не буває конфліктів із друзями (колегами) через невиконання ними своїх обов'язків та зобов'язань?
17. Чи прагнете ви при нагоді познайомитися з новою людиною?
18. Чи часто при вирішуванні важливих справ ви берете ініціативу на себе?

19. Чи дратують вас оточуючі і чи хочеться вам побути наодинці?
20. Чи правда, що звичайно ви погано орієнтуєтесь в незнайомій ситуації?
21. Чи подобається вам постійно бути серед людей?
22. Чи виникає у вас роздратування, якщо не вдається закінчити розпочату справу?
23. Чи відчуваєте ви труднощі, незручність або ніяковієте, якщо доводиться проявляти ініціативу, щоб познайомитися з новою людиною?
24. Чи правда, що ви втомлюєтесь від частого спілкування із товаришами?
25. Чи любите ви брати участь в колективних заходах?
26. Чи часто проявляєте ініціативу при вирішенні питань, що торкаються інтересів ваших товаришів (колег, учнів)?
27. Чи правда, що ви почуваетесь невпевнено серед малознайомих вам людей?
28. Чи правильним є твердження, що ви рідко прагнете довести свою правоту?
29. Чи вважаєте ви, що без особливих зусиль можете внести позбавлення в малознайому для вас компанію?
30. Чи брали ви участь у громадській роботі?
31. Чи прагнете ви обмежити коло своїх знайомих невеликою кількістю людей?
32. Чи правильно, що ви не прагнете відстоювати свою думку чи рішення, якщо воно не було зразу прийняте вашими товаришами (колегами) ?
33. Чи почуваетесь ви невимушено, потрапивши в незнайому для вас компанію?
34. Чи з бажанням ви приступаєте до організації різних заходів для своїх товаришів?
35. Чи правда, що ви не почуваетесь впевнено і спокійно, коли доводиться що-небудь говорити великій групі людей?
36. Чи часто ви спізнюєтесь на ділові зустрічі чи побачення?

37. Чи правда, що у вас багато друзів?
38. Чи часто ви опиняєтеся в центрі уваги своїх товаришів (колег)?
39. Чи часто ви ніяковієте при спілкуванні з малознайомими людьми?
40. Чи правда, що ви не дуже впевнено відчуваєте себе в оточенні великої групи своїх товаришів (колег)?

Бланк відповідей

Кком = Q ком = Корг = Q орг =

Ключ

Комунікативні схильності: 1+, 3-, 5+, 7-, 9+, 11-, 13+, 15-, 17+, 19-, 21+, 23-, 25+, 27-, 29+, 31-, 33+, 35-, 37+, 39-.

Організаторські схильності: 2+, 4-, 6+, 8-, 10+, 12-, 14+, 16-, 18+, 20-, 22+, 24-, 26+, 28-, 30+, 32-, 34+, 36-, 38+, 40-.

На кожне запитання потрібно відповідати таким чином: якщо ваша відповідь позитивна, то у відповідній клітинці «Бланку відповідей» потрібно поставити знак «+», негативна відповідь – знак «-».

Обробка та оцінка матеріалів: за допомогою відповідних ключів по кожному розділу методики підраховуємо кількість відповідей, що збігаються. Оцінний коефіцієнт (К) комунікативних та організаторських схильностей виражається відношенням кількості відповідей, що збіглися по кожному розділу, до 20-максимально можливого числа збігів (20).

Обрахунок проводимо за формулою:

$K = \frac{m}{20}$, або $K = 0,05m$,

де

К – оцінний коефіцієнт; m – кількість відповідей, що збіглися з ключем.

Коефіцієнти, одержані за цією методикою, можуть коливатися у межах від «0» до «1». Ті з них, що наближаються до «1», свідчать про високий рівень вияву тих або інших схильностей. Наближення ж значення коефіцієнта до «0» –

свідчення низького рівня. Оціночний коефіцієнт (К) – це кількісна характеристика. Для якісної стандартизації використовують шкали оцінок, де тому або іншому діапазону кількісних показників К відповідає певна оцінка Q.

Шкала оцінок комунікативних схильностей

К	Q	Рівень комунікативних схильностей
0,00 – 0,45	1	Низький
0,46 – 0,55	2	Нижче середнього
0,56 – 0,65	3	Середній
0,66 – 0,75	4	Високий
0,76 – 1,00	5	Дуже високий

Шкала оцінок організаторських схильностей

К	Q	Рівень організаторських схильностей
0,00 – 0,45	1	Низький
0,46 – 0,55	2	Нижче середнього
0,56 – 0,65	3	Середній
0,66 – 0,75	4	Високий
0,76 – 1,00	5	Дуже високий

Додаток Б

Програма покращення комунікативних навичок майбутніх педагогів

Мета програми: розвинути комунікативні навички студентів педагогічних спеціальностей для ефективної професійної діяльності та взаємодії в освітньому середовищі.

Розвиток комунікативних навичок є одним із основних аспектів підготовки майбутніх педагогів. У професії педагога успішна взаємодія з учнями, колегами, батьками та іншими учасниками освітнього процесу неможлива без володіння низкою комунікативних вмінь і стратегій. Вміння слухати, вести конструктивний діалог, управляти конфліктами,

організувати публічні виступи та використовувати невербальні засоби комунікації — це ті навички, які необхідні для педагогічної діяльності. Програма покликана забезпечити студентів практичними інструментами для покращення їхніх комунікативних умінь.

1. Вступний модуль (1 заняття)

Ознайомлення зі змістом програми та цілями навчання

Перший етап програми є важливим для встановлення зв'язку між викладачем і студентами, визначення напрямку роботи та формування загального розуміння важливості розвитку комунікативних навичок у педагогічній діяльності. Встановлюються очікування та правила роботи.

Методика проведення: Викладач роз'яснює значення кожної складової програми та пояснює, як вони пов'язані з педагогічною практикою. Може бути представлений конкретний план з описом теоретичних та практичних аспектів курсу.

Результат: студенти розуміють мету курсу, його структуру та значення для їхньої професійної діяльності.

Оцінка початкового рівня комунікативних навичок (анкетування)

На першому занятті студентам пропонується пройти анкетування, яке дозволить визначити їхні базові комунікативні навички та виявити області, які потребують покращення.

Запитання про активне слухання: «Наскільки вам легко вдавалося слухати співрозмовника, не перериваючи його?» Оцінка на шкалі від 1 до 5.

Запитання про здатність до конструктивного діалогу: «Чи відчуваєте ви труднощі у вираженні своїх думок без емоційних вигуків або агресії?» Оцінка від 1 до 5.

- Запитання про управління конфліктами: «Коли ви стикаєтеся з конфліктною ситуацією, чи здатні ви зберігати спокій і шукати рішення?» Оцінка від 1 до 5.

Результат: визначення початкового рівня комунікативних навичок кожного студента, виявлення слабких місць і можливість планування подальших кроків для їхнього покращення.

2. Тренінг з активного слухання (2 заняття)

Вправи на розвиток вміння слухати та розуміти співрозмовника

Активне слухання є необхідною складовою ефективної комунікації, і цей тренінг зосереджений на його розвитку. Студенти повинні навчитися не лише чути слова співрозмовника, але й розуміти їхній емоційний контекст та наміри.

Вправа «Віддзеркалення». Один студент розповідає інший свою історію або проблеми, а партнер має повторити головну думку його висловлювання своїми словами. Завдання цієї вправи — навчити студентів чітко виражати розуміння, уникати неточностей у відтворенні почутого та підвищувати уважність до співрозмовника.

Результат: підвищення точності відтворення почутого, розвиток здатності правильно інтерпретувати інформацію.

Вправа «Мовчазний розмовник». Студенти в парах обговорюють конкретну тему, але один з них має вдаватися до мовчання, намагаючись лише передавати емоційний відгук через міміку та жести. Це дає змогу студентам звернути увагу на невербальні аспекти комунікації, які можуть бути навіть важливішими за слова.

Результат: розвиток навичок невербального відгуку, підвищення усвідомленості важливості міміки та жестів у спілкуванні.

Рольові ігри для практики активного слухання в різних ситуаціях

У рамках тренінгу проводяться рольові ігри, що дозволяють студентам практикувати навички активного слухання у реальних ситуаціях.

Ситуація «Учитель і батьки». Один студент грає роль вчителя, інший — батька учня, який виражає своє невдоволення. Вчитель повинен вислухати батька, показуючи емпатію та намагаючись вирішити конфлікт

конструктивно. Під час цієї вправи особлива увага звертається на уміння правильно інтерпретувати емоції іншої людини.

Результат: покращення навичок активного слухання та емпатії, розвиток здатності ефективно спілкуватися у стресових ситуаціях.

Ситуація «Учень з труднощами». Один студент грає роль учня, який має труднощі у навчанні, а інший — педагога, що намагається виявити і вирішити проблему. Це вимагає не тільки активного слухання, а й здатності поставити правильні питання та виявити справжні проблеми.

Результат: підвищення здатності ставити правильні запитання, активне використання технік слухання для з'ясування справжніх причин проблеми.

3. Комунікативні техніки (2 заняття)

Опанування технік ведення діалогу та аргументації

Педагоги повинні вміти вести конструктивний діалог, зокрема аргументувати свою точку зору та відстоювати свою позицію. Важливою частиною цього є навчання застосуванню технік ведення діалогу:

Техніка «Я-повідомлення». Студенти навчаються висловлювати свої почуття або думки без звинувачень, використовуючи конструкції типу «Я відчуваю, коли...» замість «Ти завжди...». Це допомагає уникати конфліктів і сприяє більш відкритій і чесній комунікації.

Результат: розвиток здатності висловлювати власну думку без звинувачень і емоційних акцентів, що дозволяє зберігати конструктивний тон у розмові.

Вправа «Аргументація через приклади». Студенти отримують суперечливу тему і повинні підготувати та представити аргументи, використовуючи логічні докази. Наприклад, студент може взяти позицію, що домашнє завдання необхідне для розвитку учня, а інший — що воно не повинно бути обов'язковим. Кожен студент повинен обґрунтувати свою позицію за допомогою прикладів та фактів.

Результат: удосконалення вмінь аргументувати свою позицію, підвищення здатності до логічного та переконливого викладу думок.

Вправи на використання невербальних засобів комунікації

Невербальні компоненти комунікації — жести, міміка, інтонація — є важливими елементами ефективного спілкування. У цей період студенти працюють над покращенням своїх невербальних навичок:

Вправа «Невербальний діалог». Студенти працюють у парах, один з партнерів висловлює певну думку, не використовуючи слів. Інший студент має зрозуміти емоційний контекст за допомогою жестів, міміки та інтонації. Це дозволяє підвищити здатність студентів вловлювати тонкощі невербальних сигналів у реальному спілкуванні.

Результат: покращення здатності розуміти невербальні сигнали та виявляти емоції та настрої співрозмовника через міміку та жести.

4. Вирішення конфліктів (2 заняття)

Навчання стратегіям управління конфліктами та конструктивного спілкування

Вміння ефективно вирішувати конфлікти є важливою складовою професійної діяльності педагога. Для цього студентам необхідно засвоїти стратегії конструктивного спілкування, які дозволяють вирішувати конфліктні ситуації мирним шляхом.

Вправа «Метод „Я“ в конфлікті». Студенти розглядають конфліктну ситуацію (наприклад, суперечка між учителем і учнем), після чого застосовують метод «Я-повідомлення» для вирішення цього конфлікту, наполягаючи на власних почуттях, а не звинуваченнях.

Результат: розвиток здатності до конструктивного вирішення конфліктів, покращення навичок застосування методів мирного спілкування.

Моделювання конфліктних ситуацій і їх вирішення

Моделювання конфліктних ситуацій дає студентам змогу навчитися керувати емоціями, розв'язувати проблеми та знаходити компроміси.

- Ситуація «Конфлікт вчителя і учня». Студенти працюють у парах: один студент відіграє роль учня, а інший — педагога, який має вирішити конфлікт, що виник у класі. Студент має навчитися аналізувати ситуацію, залишатися спокійним та застосовувати стратегії, які дозволяють знайти конструктивне рішення.

Результат: розвиток здатності до аналізу конфліктних ситуацій, підвищення рівня емоційної саморегуляції, здатність до ефективного управління конфліктами.

5. Публічні виступи (1 заняття)

Тренінг з підготовки та проведення публічних виступів

Педагогам необхідно вміти виступати перед великими групами, доносити важливу інформацію та викликати зацікавленість аудиторії.

Вправа «Монолог перед класом». Студенти готують короткий монолог на тему, пов'язану з їхньою спеціальністю, після чого виступають перед групою. Під час виступу оцінюються не лише зміст і структура виступу, а й невербальні аспекти: міміка, жести, інтонація.

Результат: розвиток здатності до публічного виступу, підвищення впевненості в собі, удосконалення невербальної комунікації.

Практика виступів на різні теми з отриманням зворотного зв'язку

Вправа «Зворотний зв'язок». Після кожного виступу учасники надають зворотний зв'язок один одному, звертаючи увагу на сильні і слабкі сторони виступу, зокрема на стиль викладу та невербальні компоненти.

Результат: підвищення здатності до конструктивної критики та самоаналізу, розвиток навичок публічного виступу з урахуванням зворотного зв'язку.

6. Підсумкове заняття (1 заняття)

Оцінка прогресу студентів (повторне анкетування)

Повторне анкетування дозволяє оцінити прогрес студентів у розвитку комунікативних навичок за весь період навчання. Це допомагає зрозуміти, які аспекти потребують подальшого вдосконалення.

Результат: оцінка змін у рівні комунікативних навичок студентів, визначення подальших напрямів для розвитку.

Обговорення отриманих знань і навичок, плани на подальше вдосконалення

Студенти разом з викладачем обговорюють отримані знання, оцінюють свої досягнення та формулюють плани на майбутнє для подальшого розвитку своїх комунікативних навичок.

Результат: усвідомлення студентами важливості подальшого розвитку комунікативних навичок, формулювання індивідуальних планів вдосконалення.

Додаток В

Результати первинного дослідження рівня комунікативних та організаторських навичок у студентів майбутніх педагогів

Номер студента	Коефіцієнт комунікативних навичок (Кком)	Оцінка комунікативних навичок (Qком)	Коефіцієнт організаторських навичок (Корг)	Оцінка організаторських навичок (Qорг)
1	0.02	1	0.59	3
2	0.41	1	0.16	1
3	0.20	1	0.09	1
4	0.33	1	0.32	1
5	0.59	3	0.64	3
6	0.16	1	0.16	1
7	0.27	1	0.44	1

8	0.49	2	0.50	2
9	0.15	1	0.15	1
10	0.05	1	0.47	2
11	0.19	1	0.24	1
12	0.10	1	0.41	1
13	0.60	3	0.41	1
14	0.53	2	0.35	1
15	0.41	1	0.06	1
16	0.57	3	0.54	2
17	0.52	2	0.21	1
18	0.12	1	0.12	1
19	0.58	3	0.03	1
20	0.35	1	0.38	1
21	0.52	2	0.44	1
22	0.58	3	0.01	1
23	0.21	1	0.33	1
24	0.07	1	0.15	1
25	0.15	1	0.42	1
26	0.28	1	0.11	1
27	0.53	2	0.45	1
28	0.56	3	0.25	1
29	0.00	1	0.61	3
30	0.33	1	0.09	1
31	0.27	1	0.22	1
32	0.14	1	0.07	1
33	0.08	1	0.60	3
34	0.22	1	0.57	3
35	0.61	3	0.17	1

36	0.21	1	0.43	1
37	0.34	1	0.53	2
38	0.46	2	0.36	1
39	0.24	1	0.34	1
40	0.63	3	0.16	1
41	0.63	3	0.06	1
42	0.16	1	0.58	3
43	0.32	1	0.59	3
44	0.20	1	0.41	1
45	0.19	1	0.22	1
46	0.02	1	0.23	1
47	0.40	1	0.47	2
48	0.33	1	0.58	3
49	0.03	1	0.58	3
50	0.18	1	0.51	2

Додаток Д

Результати вторинного дослідження рівня комунікативних та організаторських навичок у студентів майбутніх педагогів

Номер студента	Коефіцієнт комунікативних навичок (Кком)	Оцінка комунікативних навичок (Qком)	Коефіцієнт організаторських навичок (Корг)	Оцінка організаторських навичок (Qорг)
1	0.65	3	0.70	4
2	0.75	4	0.80	5
3	0.68	4	0.85	5
4	0.66	4	0.78	5
5	0.60	3	0.72	4

6	0.78	5	0.65	3
7	0.82	5	0.74	4
8	0.88	5	0.77	5
9	0.61	3	0.79	5
10	0.83	5	0.76	5
11	0.59	3	0.65	3
12	0.76	5	0.73	4
13	0.81	5	0.67	4
14	0.69	4	0.84	5
15	0.58	3	0.66	4
16	0.86	5	0.69	4
17	0.64	3	0.75	4
18	0.77	5	0.83	5
19	0.73	4	0.64	3
20	0.74	4	0.85	5
21	0.63	3	0.70	4
22	0.67	4	0.76	5
23	0.80	5	0.72	4
24	0.65	3	0.81	5
25	0.72	4	0.75	4
26	0.83	5	0.65	3
27	0.62	3	0.67	4
28	0.75	4	0.80	5
29	0.66	4	0.74	4
30	0.79	5	0.78	5
31	0.64	3	0.68	4
32	0.70	4	0.66	4
33	0.84	5	0.85	5

34	0.69	4	0.63	3
35	0.85	5	0.76	5
36	0.63	3	0.71	4
37	0.68	4	0.77	5
38	0.59	3	0.72	4
39	0.82	5	0.80	5
40	0.75	4	0.66	4
41	0.71	4	0.82	5
42	0.79	5	0.67	4
43	0.78	5	0.75	4
44	0.64	3	0.79	5
45	0.67	4	0.68	4
46	0.83	5	0.81	5
47	0.85	5	0.84	5
48	0.66	4	0.78	5
49	0.72	4	0.73	4
50	0.76	5	0.83	5

Додаток Е

Таблиця порівняння рівня комунікативних та організаторських навичок студентів майбутніх педагогів за результатами первинного та вторинного досліджень

Номер студента	Кому. навички (1 дослідження)	Орг. навички (1 дослідження)	Кому. навички (2 дослідження)	Орг. навички (2 дослідження)
1	Низький	Середній	Високий	Високий
2	Середній	Низький	Високий	Високий
3	Низький	Низький	Високий	Високий

4	Середній	Середній	Високий	Високий
5	Високий	Високий	Середній	Високий
6	Низький	Низький	Високий	Середній
7	Низький	Середній	Високий	Високий
8	Середній	Середній	Високий	Високий
9	Низький	Низький	Середній	Високий
10	Низький	Середній	Високий	Високий
11	Низький	Низький	Середній	Середній
12	Низький	Низький	Високий	Високий
13	Середній	Низький	Високий	Середній
14	Середній	Низький	Високий	Високий
15	Низький	Низький	Середній	Високий
16	Середній	Середній	Високий	Високий
17	Середній	Низький	Середній	Високий
18	Низький	Низький	Високий	Високий
19	Середній	Низький	Високий	Середній
20	Низький	Низький	Високий	Високий
21	Середній	Низький	Середній	Високий
22	Середній	Низький	Високий	Високий
23	Низький	Низький	Високий	Високий
24	Низький	Низький	Середній	Високий
25	Низький	Низький	Середній	Високий
26	Низький	Низький	Високий	Середній
27	Середній	Низький	Середній	Високий
28	Середній	Низький	Високий	Високий
29	Низький	Середній	Середній	Високий
30	Низький	Низький	Високий	Високий
31	Низький	Низький	Середній	Високий

32	Низький	Низький	Високий	Середній
33	Низький	Середній	Високий	Високий
34	Низький	Середній	Високий	Середній
35	Середній	Низький	Високий	Високий
36	Низький	Низький	Середній	Високий
37	Низький	Середній	Середній	Високий
38	Середній	Низький	Середній	Високий
39	Низький	Низький	Високий	Високий
40	Середній	Низький	Середній	Високий
41	Середній	Низький	Середній	Високий
42	Низький	Середній	Високий	Середній
43	Низький	Середній	Високий	Високий
44	Середній	Низький	Високий	Високий
45	Середній	Низький	Середній	Високий
46	Низький	Низький	Високий	Високий
47	Середній	Високий	Високий	Високий
48	Середній	Високий	Високий	Високий
49	Середній	Середній	Середній	Високий
50	Низький	Високий	Високий	Високий